

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apară

(afară de Iuliu, August)
de două ori pe lună

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)

ESPOZIȚIUNEA MILENARĂ.

(Apel către public.)

Națiunea se pregătește a sărbători aniversarea a miea dela fundarea statului maghiar.

Legislațiunea patriei noastre a decis ca în cercul sărbătorilor milenare să se cuprindă și espoziție de țară.

Măiestatea Sa prea grațiosul nostru Domn și Rege apostolic s'a îndurat a primi patronatul acestei espozițiuni.

Legea m'a însărcinat pre mine cu aranjarea acestei espozițiuni în a. 1896 cu conlucrarea ministrilor respectivi și a altor cercuri de specialitate.

Scopul acestea va fi dublu.

Întâiu a reaminti națiunei marile evenimente de o mie de ani și de a arăta străinilor că națiunea maghiară a fost încă un membru folositor familiei europene în opera comună a progresului.

Al doilea scop al espoziției va fi, să cunoaștem toate puterile ce compun statul maghiar; să ne câștigăm cunoștință atât noi cât și străinii despre toate rezultatele ac-

tivității dezvoltate pre terenul spiritual, material și moral.

Recere pre fiecare cetățan a țării noastre ca să sprijinească guvernul întru îndeplinirea acestei misiuni cu însuflețire patriotică și să conlucre la ajungerea succesului dorit.

Fiecare cetățan va avea parte și din lucru dar și din rezultatul obținut.

Având espozițiunea succesul dorit, va crește vaza patriei noastre și cu mai mare zel cu mai multă însuflețire vom progresa în opera mare a consolidării naționali.

Programa espozițiunei cuprinde în sine tot felul de lucrări naționale; planul aceleia dă cercuri tuturor acelor cari, fie dâșii, fie străbunii sei, au muncit pre ori care teren.

Auctoritățile juridice, orașele și familiile de cari sunt legate suvenirii istorice să espună documentele, obiectele, moaștele cari pot reaminti evenimente mari, perioade de înflorire; cari caracterisază organi-

sarea de stat, constituțiunea noastră veche, decursul dezvoltării vieții noastre guvernamentale, espresiunea puterii naționale și pretenșiunile potențiate a vieții private.

Bisericele să-ș arete semnele activității și sîguinței lor, documentele istorice la cari caută națiunea cu reverință și operele artistice a cător alcătuiți, adunare și păstrare e meritul lor.

Învățații, artiștii, scriitorii, pedagogii, cu un cuvînt toți factorii dezvoltării spirituali ai națiunei să espună cu cari au lățit și propovăduit în decurs de o mie de ani lumina și bunul gust și prin cari s'au nēsuit a nobilita moravurile națiunei.

Să arătăm modul cum am lucrat în grădina Europei mai-de-mulț, cum am ținut paș cu timpul și cum aplicăm astăzi eluptările științei întru potențierea recoaltei naționale.

Să dă loc tuturor factorilor industriei din patrie, cari nu o-dată s'au dat pe 'ntrecute cu cei mai buni colegi de specialitate ai apusului.

Arete-și operele diligenței și istețimei lor. Operele de artă a maieștrilor din seclii trecuți punend în șir produsele industriei moderne de fabrică carea pe zî ce merge s'au tot întărit și înmulțit, ca să deie dovadă despre lucrul maghiar și puterea concurgătoare și faptică a spiritului maghiar invențios.

Guvernul să va îngriji ca lucrul național să fie espus în un cere demn de dēnsul ca astfel să promovezē succesul moral al espunătorilor.

Espună fie-cine rezultatele diligenței, gustului, invențiunei sale.

Toți cei ce lucrăm ori cu mintea ori cu mâna ori mașina să pășim într'un ogaș cu toții pentru — patrie!

Las' să vadă generațiunea de azi ce au isprăvit părinții între grelele împrejurări a drumului făcut; las' să simțim înainte că pre acest drum netezit cu sudorile străbunilor noștrii ce probleme ne așteaptă atât pre noi cât și pre generațiunea viitoare!

Acea va fi o sērbătoare mare, rară familiară, carea puține națiuni au ajuns a-o putea sērba.

Adune-sē națiunea în jurul înaltului domnitor, care a știut conduce patria noastră la culmea progresului cu o înțelepțiune și grijă păranțasca atât de mare pre binecuvintatele căi ale păcii și carele — după depunerea credincioasă a unui trecut măreț de o mie de ani — conduce poporul maghiar la pragul unei alte mii de ani și mai frumoasă.

Budapesta în luna lui Februar a. 1893.

Béla Lukács m. p.
ministru de comerț r. ung.

DOI ARTICLI.

I.

REUNIUNILE CULTURALE UNGUREȘTI ÎN SERVIȚIUL CIVILIZAȚIUNEI ROMÂNE.

Când s'a pornit mișcarea în cauza reuniunilor culturale ungurești fi-ește-care om serios a binevenat aceasta idee cu atât mai vârtos căci scopul este de interes atât de comun că unul fiecărui trebuie să nă-suească la ajungerea aceluia.

Numai între români s'au aflat câte-va firme cunoscute, cari au început a întriga contra scopului reuniunilor culturale și cari nici azi nu au încetat cu agitațiunea; deși reuniunile culturale magiare să îngri-jesc cu mult mai tare, de interesele culturale a românilor decât aceia cari din râncoare voesc a separe total poporul de cătră acelea.

Astăzi toată țara e învățată în rociul reuniunilor culturale a căror activitate o cunosc toți cei interesați.

Nu voesc a desfășura aci influința bine-făcătoare a tuturor reuniunilor, ce au avut-o asupra culturii ei, voi aminti numai activitatea reuniunii «Széchenyi» din comit. Sătmariului, de unde se vede destul de chiar că unghurimea nu să apesă dar' încă ajutoră mult cultura și civilizațiunea românilor.

E lucru divulgat că în privința culturii dintre toate popoarele țării româniei sunt mai îndrăpt. Așa-i asta și în comitatul Sătmariului. Reuniunea «Széchenyi» vezînd starea înapoiată a poporului român din acest comitat, îndată după constituirea sa a pus mai mare pond

pre promovarea intereselor culturale ale acestuia.

Începutul l'a făcut cu aceea că prin mijlocirea autorităților respective a împărțit premii în bani acelor învățatori de la școalele confesiunale române care aveau cea 100—120 fl. salar și cari făceau destul misiunii lor. Învățăcelor diligenți le dădu știpendii ca să poată cerceta școala și eara provezându-i cu veșminte.

Cumpără cărți și alte utensilii pre seama școalelor ear' în timp de eară aranjă prelegeri de seară ca și cei mari să se poată împărtăși de înștrucțiune — grătit.

În timp de vară ca bietul plugar să nu fie împedecat în lucrul său prin copii, cari de regulă îi poartă cu ei, le făcu asile unde îi învăță lucruri folositoare și îi dedau la curățenii și rëndueală.

La școala din Negrești să ajutoră pre an de regulă 25—30 copii sēraci din alte comune, cari absolvînd cursul elementar parte întră în școale mai înalte parte să întorc la vatra părintască. Etc. etc.

Si pentru toate aceste reuniunea nu poștește nimic alta decât ca fiecină să înveță limba unghurească în propriul său interes bine înțeles și să înveță elementele fundamentale de lipsă ca să devină om sîr-guincios și de omenie.

Putem vedea deci că reuniunile culturale unghurește preste tot — aici

în specie reuniunea «Széchenyi» alcătuită din cele mai inteligente persoane ale comit. Sătmar — ne-cum să fie contra, este chiar în sërvițiul culturai române.

E de dorit deci ca fiecare roman bun cu carte, să ajutore după putință atât material cât și spiritualminte reuniunile culturale ungurești.

II.

CE ARE DE FĂCUT POPORUL ROMÂN ?

De un timp în-coace poporul român dă ansă de a sê vorbi foarte mult despre dînsul cu deosebire de când cu peregrinajul la Viena despre care bine știm că cine a fost conducătorii și care a fost scopul aceleia.

Nu voiesc însă a-mê ocupa nice cu călătoria vienesă nici cu actorii aceleia ci voiesc a da poporului român serios câteva sfaturi, binevoitoare; acelu popor de a cărui nume să folosesc așa arbitrar agitătorii dar' carele și acum a dat dovadă despre tactica ce poșede întru toate apunêndu-sê așa de frumos avîntului rătăcit ce să pornisê în cât curentul pregătit de ani de zile nu a putut răpi cu el decât numai o parte de tot neînsêmnată a poporului.

O fac aceasta în coloanele acestei prețuitei foi carea apără, și susține interesele poporului român și care drept-aceea e cu mult mai binevoitoare prietină a poporului român decât aceia cari să dau drept mântuitorii poporului dar' a căror scop nu e altul decât a vîna interese personali.

*

Ministrul Trefort avea de simbol al întregii sale politici aceste trei cuvînte: «inteligință, ave-

re și sînătate.» Ajungerea acestora este ținta fiecărui stat, fiecărui popor căci numai acel stat poate fi consolidat, puternic; a cărui popor e: inteligent, a avut și sînătate.

Aceasta teorie a politicei inaugurate de Trefort să pare a avea pre toate terenele o rezolvire cât să poate mai frumoasă cu deosebire însă pe terenul didactic unde rezultatele obținute au atras și atențiunea strînătății asupra-le.

În Ungaria a fost și este deschisă calea ca fiecare să sê poată cultiva după plăcere. Lucru natural că cei ce au voit a ținea paș cu prezentul s'au și folosit de aceasta și azi și fructele și favorurile acelora. Numai un popor este — poporul românesc — în a cărui cultură și civilizațiune nu pre putem constata mare progres.

Cine nu cunoaște împrejurările poate crede că acest popor nici are capacitatea, nice simțul de-a-ș putea câștiga barem cultura trebuinceoasă în de-obște; dar eu, care prea bine știu starea lucrului pot afirma că nu acele sunt cauzele acestei împrejurări, ci: acei oameni a căror armă (fiind ei conducătorii poporului) și direcțiunei răuvoitoare și tendențioasă, e îndreptată contra a tot ce nê-

suește spre promovarea culturai poporului.

Accasta e unica cauză că poporul român stagnează în privința culturai și până când va remanea «tot legat de gliă»: nici nu va progresa.

Oare mai cunoaștem noi încă vr'un stat în care să guste naționalitățile străine atâta libertate în privința eserciării religiunii și înștrucțiunii ca la noi în Ungaria? Unde fiecare își poate cultiva limba, desvolta cultura sa după plac! Statul nu pretinde nimic decât aceea ce trebuie să pretindă, că adevă: popoarele conlocuitoare — în propriul lor interes bineînțeles — pentru-ca să se poată și ele ferici aci: să-și însușască fiecare limba statului și fiecare să fie cetățan credincios patriei sale.

Pre cât de mare ne este bucuria atunci când constatăm că poporul să și folosește în mare parte de ocasiunea ce i-să dă spre înbogașirea cunoștințelor: cu atât mai mult ne măhnește fapta că aceia cari stau în fruntea poporului, folosesc toate mijloacele spre a împedeca aceea și lucră din rășputeri ca poporul nostru să rămaie și mai trist; că până-când celelalte popoare gustă deja rezultatele binefăcătoare ale culturai, poporul român stă locului fiind dejudecat la o stagnare continuă căci i-s legate mânila și nu-și poate agonisî nici barem elementele ce să recer la progres.

Oare câte comune românești avem noi aici în patria noastră, azi în seclul al XIX (poreclit al civilizaștiunii) a căror locuitori îi pu-

tem pune, fie numai în cel mai slab rang, al culturai?

Dintre-o sută abea una-doauă?

Ba ce e mai mult cunosc eu comune ba ținuturi întregi în cari abea poți afla doi-trei oameni cari se știe scrie și ceti în limba lor maternă, de-cum să mai știe încă și ungurește.

Aceste sunt premiile ce împărțesc poporului aceia cari agitează așa de posnit în numele lui. Ba ei încă fac gură de-a lungul lumii că ungurii innădușesc cultura românilor atunci când ungurii sunt siliți a lua cele mai aspre măsuri contra acestor agitatori ca să poată susținea cât-de-cât școale, bietului popor.

Întreb deci: cine sunt apăsătorii poporului român și inimicii culturii acestuia?

Ungurii?... Nu... Căci ei fac multe jertfe materiale pentru creșterea copiilor șermanului popor; ci aceia sunt «apăsătorii» și «inimicii» poporului cari folosindu-i numele ilegal, fac gură mare căci prea bine știu ei că: dacă poporul va ajunge în alt grad de cultură, va privi, și pe de-altă lătura faptele acestora și atunci e pierdut și slăbuțul fundament ce mai au încă.

Ușor poate poporul român vedea deci, cine i-s amicii și cine inimicii.

Singur poate din acestea vede că: «ce are de făcut?»

Mai întâiu și mai de grabă trebuie să suplinească aceea ce a pierdut pre terenul cultural. Nu-i e permis a remânea îndărăptul acelu puternic curent cultural care s'a pornit nu de mult în patria noastră.

Poporul român are mai mare lipsă de a învăța limba maghiară. Ne vedește asta fiecare ram al vieții. Limba română o învață la țita mamei deci trebuie să se nesusiască spre însușirea aceleia de care are mare trebuință. — Ale-lalte naționalități: tējuții, nemții, șvabii, rușii etc. vorbesc afară de limba lor maternă câte 3—4 limbi; românii: nici una.

Drept-aceea nu trebuie să asculte de înșelătorii ei, să caute tot-dea-una l ocul și ocasiunea unde poate numai să învețe limba ungurească. Trebuie

să o facă asta cu atât mai vêtos căci vedem că fără aceea nu e posibil a fi aplicați pre cariere publice.

Stee poporul de parte de toate mișcările contrare patriei căci noi avem cu toți o patrie: Ungaria.

Să iubim deci din tot sufletul atât patria cât și poporul acestei patrii căci cu toții aici ne-am născut, aici trăim și când vom muri: tot în pământul acestei patrii ne vom găsi mormentul cu toții de împreună.

Victor Mureșan.

VOCALISMUL LIMBEI ROMÂNE.

(Estras dintr'o carte.)

A.

1. Genesa, natura și felurile lui.

«Vocala *a* este cea mai nobilă dintre toate vocalele» — zice Corsen¹, căci la pronunțarea ei curente de aer, ce vine din piept și din gut, ese mai liber, mai plin și mai neîmpedecat prin cavitățile gurei bine deschise, — patulo maxime ore, cum zice Quintilian (IX. IV. 34). Numai muschii gutleului sunt în activitate la rostirea lui *a*, limba și buzele pausează.» — Așa și Max Müller: «la sunetul *a* buzele ni sunt deschise mai bine, ear limba ni rămâne zăcând în pozițiunea sa naturală. Înălțimea tonului, după Helmholtz este *b* moll. Pentru cântare astă pozițiune a gurii se pare mai naturală.»

Dc-și *a* este mai departe de consoane, de cât ori-și-care altă vocală, totuși considerând genesa lui fiziologică «are o trasură de asemănare cu guturalele».

¹ Corsen W. Ueber Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache, Leipzig I. 1868, II. 1870 vol. II. pag. 61.

1. Este *primitiv (latin)*. mai în toate cuvintele românești sub următoarele condițiuni:

a) Ca *articlu* fomenin, ca *prepozițiune*, ca *interjecțiune* și ca *părțicea prostetică* sau *paragogică* d. es. casa, a casă, acum, atunci, — acuma, atunci, așă, a!

b) La începutul cuvintelor fie întonat, precum: aur, am, argint, alun, aud, avut ș. a. De aci sunt însă și excepțiuni, cum să va vedea mai jos.

c) Accentul conservă pre *a* în cele mai multe casuri, árma, armáriu, inarmá; láudá, láudáre, láudát, láudám ș. a. m. car' în cuvîntul: an, s'a conservat a prin accent, în contra influinței obscurătoare a nasalei.

2. *A* este *derivat*:

a) Din *e* tonic precedat de o consoană aspră ca *p*, *b*, *m*, *v*, *f*, sau de moioasele *ce*, *ge*, ori de șuerătoarele *s*, *ș*, *ț*, însă așa, că în silaba următoare să fie un *ă* sau *a*, căci de va urma vocala moale *e* și mai ales *i*, schimbarea nu să face. Sub aceste condițiuni *e* vine pronunțat deschis spre *a* ca = ea, ia;

apoi prin un proces de *dissimilațiune* în unele casuri să elide *e* și să aude numai sunetul înțonat *a*, precum; feata (pl. fete, deriv. fetie) pronunțat: fată l. d. feată = feată. Aici *ě*, ca semiton, nu s'a putut păstra, car' *a* s'a susținut în virtutea accentului. — Așa s'a întâmplat și în cuvinte ca masă l. d. mėsă, pl. mēse; vară l. d. véră (der. veri, verișoară) și vară (anutimp, done veri) l. d. véră; cėră, (cerat) și cėră (verb. cerere), sară (în România și pre la noi alocuria sėră); șadă (șėdă), din șed, șede.

De însemnat este, că în cărțile bisericești din seclii XVI—XVII cuvinte ca *sēmēnă*, *cėrcă*, *cėră* (verb și subst.) să scriu pretutindinea cu *é* atât în cele tipărite la noi, cât și în cele de peste munți, precum: *Cazania* II. Coresi (1580) «ară și sēmēnă cu nevoiță și lacrēme».

În *Noul Testament* de Silvestru A. Julia (1868): «stėua luminoasă și luceafėrul»; *Psaltirea* de același, (ibid. 1651.) «cum să topește cėra».

Canoanele SS. Apostoli (Govora 1640):

«cumu topeșese (sic!) ceară de fața focului».

Pravila cea mare (Tėrgoviște 1625): *iaște volnică sė-și ceară lucrurile lui*;

Biblia noul și vech. Testament. (București 1688): *cela-ce grărește dela el mărirea lui cėrcă*.

Din aceste și din alte multe monumente de limbă, sė poate conchide, că procesul de dissimilare mai sus atins nu s'a efeptuit, în exemplele produse, de cât în seclii XVIII—XIX. Ma limba n'a statorit nici până astăzi trecerea lui *e* tonic în *a* sub condițiunile amintite; deci sė aude seara sėră și sară, vėză, și vază, mėrgă ș. a. Sunt și vorbe, cari în casurile amintite sė pronunță cu *ea*, *ia*, d. e. fiėră, sbiėră, piėră, — că substantiv și pară — că cum ar' fi: fiără, sbiără, piără, și resist procesului de dessimilare. Asemenea și sufisa derivativă *ėn*, d. c. Ardelėn (plur. ardeleni), bėnătėn (pl. bėnătėni), moldovėn (inse și moldovan), armėn (pl. armeni) inse și armán.

În cuvėntul *dator* — pronunță vițioasă

și nu generală l. d. *detoriu*, sau dėtoriu, care formă se unește mai bine cu legile fonetice, — sunetul *a* este din *e* al verbului obsolet *dere* = deere — debere (= sloven. trėbue) și nu-și află espicare, de-căt, doară, în *analogie*, carea așa isbitor trece prește legile fonetice, și morfologice, deacă analogiei se poate atribui amestecarea participiului *detoriu* (s. *deatoriu*) dela *deare*, cu *dator*, dela dau, dat, în locul căruia s'a zis mai apoi *dă-tă-toriu* (dela *dau*) se află în *Noul Testam. de Alba Julia* (1648): «că elu îi *datoru* a totu bincle»; în *Parimiariul de Jași* (1683): «că tu ești *dătoriulu* vieții.»¹

În puține cuvinte și numai pre alocuria se află *a* derivat din *e* și urmat de *e* în silaba finală că în: șapte, șarpe, șade, l. d. șapte, șeade, — rostire corectă și mai lătită la noi; precănd pronunța cu *a* = *e* este generală la macedo-romani.²

b) Afară din sfera etimologiei române avem *a* derivat din *o* latin în câteva cuvinte: *corastă*, lat. *colostram* (la Plaut). Prin influința accentului și a licidei avem forma intermediară: *coloăstra*, *coroăsta*, *corastia*. Dar' această schimbare o putem esplica, doară, si prin legea asimilării vocalelor așa, că *a* final sė-șe fi asimilat pre *o* din silaba precedentă.» Analogie avem în latina poporală.

Corssen în op. cit. II. pag. 327 zice: «Numai în limba poporală latină de mai tărziu și-a asimilat *a* vocala cea din silaba precedentă în *a*»³ Așa în formele produse după pronunță:

novarea	pentru	noverca
taratrum	»	teratrum
sarralia	»	serralia
parantalia	»	parentolia
mataxa	»	metaxa
eramna	»	erumna
și clavaca	»	clovaca

(la Schuchardt)

¹ *Cipariu*, Principia pag. 226.

² *Boiagi*, Gramatica macedo-rom. pag. 10.

Conf. și Dr. Gustav Weigand: Die Sprache der Olympo-Walachen pag. 28—29.

³ *Corssen*, op. și loc cit.: «Erst in der spät-lateinischen assimilirte *a* Vocale der vorhergehenden Silabe zu *a*»

Confer. și *Schuchardt*: Der Vocalismus des Vulgärlateins I—III. Leipzig 1866. tom. I. pagg. 207, 209, 210, 212, 216.

în care esemplu avem toama *a* în loc de *o* prin influința asimilatoare alui *a* din silaba următoare.

Conferoște și formele din latina vulgară mai târzie și comune cu cele române: marcator, franc. marchand; salvaticus, ital. salvaggio, span. salvaje, prov. sauvage; asemenea: veratatis, humanatas, l. d. Veritatis, humanitas, forme latine mai târzie confirmate prin formele dialectale române: piatate (neapol.) piatat (prov.) ș. a. la Schuchardt în op. cit.; de unde și corastă l. d. colostră s. corosta, ca și clavaca l. d. clovaca, cu *a* din *o*;

afară lat. ad foras, prezintă acel'ași fenomen fonetic.

canapeu, în latinitatea medie canopium (Du Cange) ital. canopè, sp., franc.: canapé! *a* din *o* prin influința asimilatoare alui *a* din silaba începătoare.²

În raport cu etimologia latină avem *a* derivat din *e* și din *i* în cuvintele;

aleg — eligo
ariciu — erecius
aștept — expecto

aramă, la cei vechi arame, lat. aermen; ajun — jejunium³.

amnariu — ignarium, sanskr. agnis = ignis.

Analogie pentru *a* derivat din *e* aflăm în dialectele italiene, așa «gondolerul venețian va spune — zice Frollo: — *varza*, *arba*, *sava*, *tara*, *piara*, nimic mai puțin, decât românul, când zice: *vearză*, (*varza*), *iarbă*, *țară*, *sară*, *piatră*.⁴

Această nuanță fonetică se află și într'alte dialecte italiene. d. e. *Neapolitanul* piatate (vezi și mai sus.) d. Frollo, loc. cit. zice: «*e* are câte-odată un sunet așa deschis, în cât se străfoarmă în *a* la mai multe dialecte.» Încea și în dialectul pro-

¹ Schuchardt, op. cit. I. 182.

² Vezi relativ la ast-fel de asimilări și Corssen II. pag. 372 cu mai multe exemple din opul lui Schuchardt.

³ A. Treb. Laurianu: Tentamen Criticum pag. 11, 4.

⁴ G. L. Frollo: Limba română și dialectele italiene, pag. 18.

venceal aflăm *piatat*, cum am citat mai sus, după Corssen.

2. Schimbările lui *a*.

a) Din cauza accentului.

A tonic fie primitiv, fie derivat, când scapătă de sub accent, se schimbă în *ă*; deacă-și redobândește accentul, carăși se înalță cu tonul și trece în *a* curat, precum: mare, mărese; ram, rămuros; sar, sărim, barbă, — bărbăție ș. a. Ast-fel accentul face, ca sunetul *a* chiar să alterneze în pronunță cu *a* obscur (ă).

În unele cazuri și *a* tonic trece în *ă*, a nume:

α) Într'unele forme verbale, precum: lăudăm și lăudăm; lăudă și lăudă. Chiar și persoana I-a sing. a perfectului ind. act. conjug. I-o se pronunță pre alocuria cu *ă* l. de *a*, ca aflăi, cântăi. Așa și într'unele cărți vechi.²

β) În cazurile cu *i* ale numelor substantive terminate la Nominative în *ate*, *tate*, *are*, *ale*, precum: parte — părți, bunătate, bunătăți; dare, dări; mare, mări; vale — văli — văi, așa și în salce (și sălcă) sălci; pace, Gen. sing. păci.

Analogia a estins acest fenomen și asupra unor substantive terminate la Nomin. Sing. în *a*, d. e. casă, căsi; bucată, bucăți (înse bucată — bucate — farra), palmă, pălmi; talpă, tălpi; falcă, fălci și alte puține.

Să ne încercăm a explica acest fenomen.

Vom considera mai întâiu natura licideilor *l*, *r*, și a nasalelor *m*, *n*.

Bartal Ant. în fonetica sa mai sus citată, la pag. 92 zice: «Schmidt a arătat, că aceste nasale și licide, au un fel de ton vocalic (Stimmton), care vaccilează între *i* și *u* (să nu fie *ă*?) și are mare influință asupra vocalelor scurte din apropiere nu numai cu respect la cantitatea, ci și la calitatea acelorora.» Confer. și Nota 1-a pag. 99, op. cit.

¹ Cipariu: Gramatica l. române I. 20.

Co privește *influența nasalelor* să auzim pre Corssen: «Înainte nasalelor s'a susținut a tot așa de des, cum a trecut în e, abia de jumătate așa adeseori a trecut în o.»

Cu respect la *licide* zice: «Înainte lui l s'a susținut *ă* (a scurt lat.) de cele mai multe ori; oar' deacă se întâmplă imuiere, atunci o este preferit lui e. Așa apar: *ă: ă: o* cam în raportul, cum stă 4:2:3.

«Înainte lui r hotărît este mai deasă schimbarea lui a, decât susținerea și încă ceva mai des spre *ě*, decât spre o. cam în raportul: a: e: o = 5:7:6½.

Același, despre schimbarea sunetului a prin *influența șuerătoarei s* (noi cu privire la l. română vom adăuga și *ș, ț, ce*) zice: «Înainte șuerătoarei s vocala a în măsură precumpănitoare se imoaie în e și abia de jumătate așa adese se susține a, cum se obscurează în o.

«Înainte labio-dentalei fricative v imuierea lui a în e este foarte rară, cea în o mai tot așa de deasă, ca și rămânerea lui *ă* neschimbat.»

Din aceste rezultă cel puțin atâta, că *obscurarea lui a*, prin *influența nasalelor*, a *licidelor* și a *șuerătoarelor*, cum și a labio-dentalei v, își are fundamentul în *vocalismul limbei latine*.

Monumentele de limbă din seclii XV. XVI și XVII nu prezintă fenomenul, de care ne ocupăm, ei pretutindine prezintă a curat, unde noi zicem *ă*, așa:

Psaltirea scheiană (1482) edit. Academiei române, București 1889, — *passim*.

Pentateahul de Tordași (Orăștia 1581) «pre ținmurele mariei», «in ținmurele mariei.»

Căzania II. Corși (Brașov 1590) «nu umbrei și arătarei».

Căzania I. de acel'ăși (1575): «nu to în dumnezăia sănătateci.»²

Va să zică avem de a face cu un fenomen fonetic mai nou decât legea *accentului*, care pre atunci încă era în doplină

vigoare și care se esplică din *influența licidei*, a *șuerătoarei moi* (ce ei) *ț*, și din atracțiunea vocalică,¹ așa că d. e. în cuvântul *mare*, plur. *mări*, *i* final atrage pre a, care are să treacă prin e, — căci imuierea se întâmplă gradat —, oar' de altă parte *licida r* influențează obscurend pre a, așa dar' aplecându-l spre o. Aceste momente au hotărît trecerea lui a în *ă*, care o mijlociu între e și o.

b) Prin influența nasalelor.

Sunetul a curat se schimbă în *ă*, deacă urmează imediat n singur, ori cu altă consoană, său mp, mb, (în cari grupuri m adese ori stă l. d. n); așa a). În sfera limbei române: *lăudă*, *lăudând*, *Roma*, *român*; *căleă*, *călcâniu* = *calcâiu*; b) Cu respect la etimologia latină: *pâne*, *câne*, *mâne*, *lână*, *umblu*, *bêtrân*, *âmbii* (în limba liter. și în mușii apus.) *câmp*, *cânepă* ș. a.

Încă și în unele cuvinte, din cari a dispărut n, după-ce a prefăcut vocala chiară în oscură, precum: atât (pre unele locuri și azi se zice *tântu ai tând*), cât grâu (pl. grâne) brâu, (pl. brâne) mâiu (mânere) remâiu ș. a.

Cuvinte ca: *mâne*, *pâne*, *câne*, în România se aud: *mâine*, *pâine*, *câine*, cu i *neorganic*, *parasitic*, sau *pleonastic*, cum zice d. Frollo (op. cit. pag. 17).

Escepțiune dela legea obscureării lui a prin *influența nasalelor* fac numai trei cuvinte originale românești: *an* (annus) *am* (habeo) și *cană* (cantă) plur. *can*, ei și *câni*. Cătră aceste se adaug și cele pronunțiate cu a derivat din e, ca *pană* l. d. *peană*; unele nume proprie străine după origine ca *Ana*, *Antonie*, *Ambrosie*, sau și deacă-su latino, înse de noauă recențiune, ca: *Emilian*, *Octavian*; cuvintele străine, ca *mâna* și în fine *neoloqismii*: *plantă* (dar' *implântă*), *manta* și altele.

c) Prin influența asimilatoare alui i.

A oscur s. *ă* se prefăce în e, de câte ori precede i, ca în: *fie*, *vie*, *miie*,

¹ Corssen: Vocalism. II. 12.

² Alte multe citate la *Cipariu*, Principie 123—125 și 363—365.

² Georgian. Essai sur le Vocalisme roumain pag. 32.

(mille) l. d. fiă, viă, miă ș. a. Așa și când *ă* este intonat d. o. tăiă = tăië; *ér'* a curat și tonic, în asemenea condițiuni trece în *é-ca*, ca în *inviere, tăiere, îmmuiere, priveghiare* l. d. *inviere, taiere immoiere, priveghiare*; *vestiér, cuiér* l. d. *vestiár, cuiár*. — Pre alocuria înse se aude și *tăiă*, nu *tăië*: ear' în cărțile tipărite și în manuscrise din secl. XVII aflăm: *priveghiare, apropiare, vestiáriu, chame* s. a.¹

În sufisele formative ale participiului prezente (mai adevărat participiu futur) la genul feminin: *toariă, soariă*, *i* după ce și-a asimilatu pre *ă* a dispărut din pronunță precum: cântătoare, lucrătoare, curgetoare, așa și în participiele înălțate la substantive, ca *sărbătoare, unsoare* l. d. *sărbătoariă, unsoariă*.

Tot prin influința lui *i* precedent se întâmplă, că vocală *ă*, derivată din *a*, trece în *i* în cuvinte ca: *inviind* l. d. *inviând*, *tăiind* l. d. *tăiând*; într'unele și și dispăre *i*, ca în *priveghiind, mângăind* l. d. *priveghiând, mângăiând*.

d) Alte schimbări.

În sfera etimologiei române avem *u* derivat din *a* în cuvântul *desculț* (verb și adj.) considerând rădăcina *calc*, *călțun*, și verb. *incalț*. Conf. și *calco*, de unde *conculco, inculco, proculco*; *saltare, exultare, insultare*, fără îndoială prin influința licidei. — În cuvântul *mumă*, avem *u* alternând cu *a*: *mămă* și *mumă*.

A trecut în *o* la Acusat. sing. gen. f. a pronumelui de pers. 3-a: *o* = pre ea = *a*. Cei vechi seriau *ă*: «nu *ă* spurcareți, luându-*ă*, cunoscându-*ă*».²

În vorba *foame*, dela care avem derivatul *hămesit*, a trecut *a* în *oa*. Conf. și lat. *pars*, *portio* și rom. *parte* *porția*.

A dispărut cu totul în adjectivul *destul* l. d. *de-să-lul* (Martial). Conf. și lat. *nomen-clator* l. d. *nomen-calator*, -- *culator*.

Metatesă s'a întâmplat (în sfera l. românești) în cuvântul *sgaibă, sgabiă* din *scabies*.

¹ Vezi exemple la Cipariu, Principie pag. 336.

² Cipariu, Principie p. 368. d.)

Observări asupra sunetului *ă*.

Dr. Franz Miklosich în cercetările sale erudite constată, că în dialectul macedo-rom. lipsește *ă*, după toate monumentele de limbă mai vechi: Cavallioti, Daniel, Copitar. De altă parte D. Athanasescu¹ învață, că sunetul în chestiune se află la macedo-rom. «cândo este incljisă pronunția și tonică: *mână, cântă*, — din contra *measă, scafă lucrătoru*, cuvinte a căror *ă* ce-i drept au pronunția *incljisă*, dar' nu *tonică*. Divergența între aceste păreri, — continuă d. Miklosich, — zace în'acea puțină deosebire, ce cu greu se poate precepe între *ă* și *â*, chiar' si în silaba intonată». Același observă, după Gartner, că sunetul *ă* lipsește și la Istro-români. Observă apoi, că *ă* s'ar putea reduce la *ă*. — Așa și fac fonetistii noștri dela «Noaua Direcție» și cam aceiași făceau scriitorii din seclii XV, XVI, XVII, cari amestecau prea adese acele două sunete. scriind *ă*, unde azi zicem *ă*, și întors: *â*, unde azi rostim *ă*.

În fine, adaugă eruditul filolog, din împrejurarea, că în monumentele mai vechi nu se face deosebire între sunetele *ă* și *â*, nu urmează să fie ele mai recente decât acele monumente.²

În faptă în Mostrele de limbă mai noauă d. e. alui Tașcu Iliescu, aflăm cuvinte pronunțate = cel puțin pre alocuria — cu *â*: *pâne, măcu*, ca și la noi; ear' Dr. Gust. Weigand în «die Sprache der Olympo-Walachen» pag. 20—21, espres distinge și învață a deosebi între *ă* și *â*, descriind, cum se produce acele sunete fiziologicește.

Prefacerea lui *a* în *â* trëbue să fie fost faptă implinită chiar' și între macedo-rom. deja în secolul X, căci aflăm la Constantin Porfirogenitul τω ἄγγελ.³

¹ D. Athanasescu, Gramatica româneasca tra românilji din dreapta Dunareljei, București 1865.

² Fr. Miklosich, Rumunische Untersuchungen II. Abth. Pag. 3—4.

³ J. Nădejde: Istoria limbei și literaturii române pag. 8.

Analogii.

Esemples pentru obscurarea lui *a* chiar înaintea nasalelor avem și în limba latină. Mai sus am citat regula statorită de Corssen. Dar' să auzim pre Priscian: «A apud latinos *duos et plures* habebat sonos, prouti et aliae vocales: uno *aperto* ut *salto, rapido, sale parto*; altero *stricto* sive *obtus*, ut *canē, canto, mano, tanto*.» E interesant, că pentru suetul obtus, întuneceat, produce eșemple de acolo, cari în limba română toată se aud cu *â* din *a*: câne, cântă, mână, atât.

Cu toate aceste precis nu se poate afirmă, ca chiar *â* al nostru să se fi auzit din gura Romanilor. Se știe, că *â* românesc este un sunet mijlociu între *u* și *i*. Se știe și aceea, că *a* *adescori se schimbă în u*, mai ales prin influința nasalelor; ast-fel: humus (= *γρυα*), sunt (= *sont*, sanshr. *santi* etc. ¹).

Acest *u* trebuie să se fi pronunțat aproape că *u* frances (și magiar). Quintil. I. 4. 7. îl numește «*medius quidam inter i et u sonus*; Mar. Victor: *pinguius quam i, exilius quam u*; Vel. Long.) «*i scribitur et paene u enuntiat*». Priscian. (I. 6. H.) «*sonum y graecae videtur haere*», se apleacă spre *i*, de unde în formele vechi superlativul în *imis* s'a scris cu *umus* până pre timpul lui Jul. Caesar: *optumus* și *optimus*.² Dar' se mai află *u* și în alte forme gramaticale, ca o îmmuieare a suetului *a* prin mijlocirea lui *o*, care se află în mai vechi acolo, unde mai târziu s'a scris *u* precum: **aptamas*, **optomos*, *optumus* — *optumus* — *optimus*; **dacamas*, **dacomos*, **decomos*, *decumus*, *decimus*; *capere*, *mancupium*, *mancipium* etc. ³

În formulele juridice aflăm: *juro dicundo*, *haereditate heriscunda*; apoi: *dicundo* și *dicendo*, *faciundum* și *faciendo*; adică o variațiune de sonori chiare și obscure, care mărturisese despre un sunet

¹ Bartal, Gör.-lat. Hangtan pag 84.

² A se vedea foarte multe eșemple că *maxumus*, *pulcherrumus*, *sumus*, *intumus*, *acerrumus*, *contumax* etc cit la Corssen I, 331—2.

³ Bartal, op. cit. pag. 84.

mijlociu nu *e*, nici *u*, bună-minte cum alternează și la noi până în ziua de azi în curând (cu *â*) și curând (cu *u*) (gerund. verb. obsolet *curoro* = *a fugi*).

În fine în tablele eugubine de mai multe ori ocure *punc* l. d. *pane*: «*heri punc, heri vino*» = *vel pane, vel vino* = *rom, veri pâne, veri vin*; așa și *fertu punc, vinu fertu* = *ferto panem, vinum fertu*.¹ Așa în limba vechie umbrie.

Dar' se află urme de acest sunet obscur și în dialectele italice moderne.

Frollo (op. et loc. cit.) zice: «*sunetul literelor române â, ă; ê, ê; ô, o; i nu este cu totul necunoscut popoarelor italiene*». . . Boloniesul pronunță: *str'nzer* l. d. *strenzer*, (ital. *stringere*, rom. *stringore*) *a t'piás'la?* = *a te piáse la* (= ital. *ti piace ella?* = *îți place ea?*) Pescarul dela Chioggia (venet.); *uncantao, umparao, untra de mi* (ital. *incantatava, imparava, intra di me*). Piotesul: *c'me pari, d'mepari lé staita 'n barca, a s'té piantá* etc. Sicilianul: *lu 'nfernu, 'n celu* etc.; Pavusul: *la f'nestra d'la bella, v'del* etc. Corsul: «*chiamanduvi*». Câte odata suntele, despre cari este vorba, se pot privi că o contopire a mai multor vocale, atunci avem nește vorbe pronunțate că *focura, i soeu, i voeur*, (milan.) l. d. *fôrá, i sô*, *i vôr* = *fără, ai sei, ei vor*; *cantoer, fanael, scaela*, (bolon.) v. d. *cantâr, fanâl, scâla* = *a cântă, falinar, scară*; *fâmi, dâti, stâtu* (lig.) v. d. *fâmi, dâtu, stâtu* = *rom. fâmi, dat, stat*.

Analogii pentru asimilarea lui *a* prin *i* precedent aflăm în l. latină.

Așa sufixul *ia* substantivelor feminine abstracte s'a prefăcut în *ie*, înso așa cât ambele forme s'au folosit de o potrivă. Până la Lucretius s'au scris;

<i>maceries</i>	și	<i>maceria</i>
<i>prosapies</i>	»	<i>prosapia</i>
<i>effigies</i>	»	<i>effigia</i>
<i>intemperies</i>	»	<i>intemperia</i>
<i>amicities</i>	»	<i>amicitia</i>
<i>avarities</i>	»	<i>avaritia</i>
<i>durities</i>	»	<i>duritia</i>

¹ Cipariu Gram l. rom. I, 53. cit din Grotenfeld, Tab. Eugub. 27, 9 și 14.

ș. a. ș. a. în *limba mai vechie*, care după Pliniu, *se caracterizează prin forma în ie*; ear' la scriitorii clasici aflăm: luxuries, materies, segnities, barbaries, mundities, mollities și tot odată: luxuria, materia, segnitia, barbaria, munditia mollitia¹

- Din dialectul *sabellie* avem p. e. Ceria l. d. Ceria «Regena pia Cerio Jovia paer — si = lat. Regina pia Ceria Jovia pacifera sis. (Ceres. răd. Car a face, crea; deci «creatoarea»).

În dialectul *umbric* aflăm: kvestretie, questura.²

Confer. și numele propriu *Anien*, *Anienis* (riul Aniene) pre lângă *Anio*, Nerienes, Neria Martis; în fine numerii adverbiali: quinquens, viciens, millions, toties, quoties, quinquies, vicies . . . ens l.

¹ Esemple copioase la Corssen II. 343—5.

² Idem, l. cit. pag. 350.

d. — *ans*, ce arată forma sanskrită — *ijans*,¹

În latinitatea medie:

Jenuaria, Jenuariu(s) Jenuario . . . Zenuar . . . Genuarus, s. a.² Conf. românescul popular: Jenuarie.

Analoagă s'ar putea numi și forma terminativă francesă în *aire* sau *ier* (ital iero — iera), corespunzătoare romanească-i *oaria* = oare pr. *volontaire* și *volontier*, lat. *voluntarius*. rom. *voluntar*; numai cât în francesă s'a cauzat asimilare prin *i*, care urmează³; *primarius*, fr. *premier*, *contrarius*—*contraire*, rom. *primar* (veru—), *primariă*, *primare*, it. *primario*, *primažo*, *primiero*.

Alesiu Viciu.

¹ Idem II. 351. (I, 251 și II. 42).

² Schuchardt op. cit. I. 186, 187.

³ Diez, Gram. II. 286. 1., *arius*, u le sunt csemple și din spaniola și portug. — ero; — ciro, prov. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CEL DIN URMĂ STĂPÂN AL UNEI CURȚI VECHIE.

(Urmare.)

V.

Acest cas nu fu decât începutul altor următoare. Chiliele tăcute ale curții deveniră teatrul celor mai scârboase frecături ear Radnothy se instrăină și mai mult ca până acum. Muerea sa îi vinca mai des în minte vâzând în fruntea moșei pre ved. generalului, ear pentru fca sa se necăjea mai adese vâzându-o în vestmintele cele de teatralistă; cu mult mai tare să necăjea acum pre confusia lunei de acum vâzând că cumnată sa voea să strămute și puținele rămășițe din ordinea veche ce mai sustau încă. Acum nu avea de lucru numai cu grădinariul, notariul, amployați ei încă și cu două muieri și un câne mic.

Amărăciunea primei întâlniri a lăsat urme așa de afund săpate în inima

lor că nu le puteau de loc uita. Să necăjeau și iritau continuu. Văduva mamei-seamă pentru aceea a venit în Ardeal ea să înduplece pe Radnothy la darea concesiunii ca Kahlenberger să iee pre Elisabeta. Ce e drept acesta încă formaliter nu a cerut-o însă a dat să înțeleagă destul de chiar și nu era nici o pedecă decât chestia cautiunii carea avea să o depue Radnothy. Și-acum eacă, nici nu poate aduce pre tapet scopul principal al visitei sale căci ori ce-i vorbește lui Radnothy totdeauna isprăvește cu sfadă. Elisabeta — conform instructiunii primite dela mătușă sa — se năsuca a-i face tot pre placul tatălul său; dar de câte ori se uita la el totdeauna întâlnea cautatură aspră eea-ce li alunga tot curajul apoi la aceea, ca să se înbrace altcum, să nu mai vorbească nemțește, să

nu prinză parte mătușei sale: nu se putea decide nici decît. Radnothy încă ar fi dorit pacea cu ele, dar' cît ce pășea între ele era gata necasul. Văduva critica toate, cu deosebire însă chiliile, mobilele, mâncările, cu-toate-că stăpînul casei se băga și-n datorii numai și numai ca să le câștige comoditate, ear eco-noama încă se purta cu a ei treburi. Văduvei însă nime nu-i fierbea nime nuspăla pre plac; amintea continuu Viena, desproțeica Ardealul, de paguba enormă a cumnatului său nu mult o durea capul, ear despre starea țerei nici hăbar nu avea. În decursul mesei mai mult despre aceea vorbea că ce i nou prin Viena, cnerînd tot ce cetea în foia sa predilectă «*Fremdenblatt*» numărul cel mai proaspăt. Elisabeta se înbrăca a-nevoie întărziindu-se când dela dejun când dela prânz ear' de grijele casnice nici că o durea capul ei își petrecea timpul sau cetînd romanele lui Bäuerle, Ganz și Breyer, sau fantasînd despre căpitanul Kahlenberger lângă «*Wilde Rosen*» urile lui Saphir. Radnothy avea deci destul motiv ca să stea continuu pre picior de răsbel cu dînsăle, cu deosebire se infuria atunci cînd cumnată-sa îi înputa că eliberarea din temniță are a i-o mulțami ei și cînd vedea că Elisabeta prinde parte mătușei sale începînd a conversa nemțește. Radnothy în timpul din urmă știea ceva nemțește ba era chiar adorătorul culturai germăno, dar' acum nu mult știea, ear decînd s'a introdus l. germăna ca limbă oficioasă și de ar ști *nu ar voi* să știe. Insuși tonul îl irita crezînd că vorbese de dînsul și atunci cînd în faptă nu vorbeau, de-acea el adese le agrăia pentru aceasta la ce cănele micuț începea a lătra și apoi era gata comedia. Discordia domnilor avu influință și la sărvitori. Ștefan boldi de mai multe ori sărvitoriul nemțoaicei pentru că euteza batjocuri mustața răsucită ear eco-noama făcea în toată forma pre cameriera Elisabetei pentru că critica mâncările și juca pe contesa. Nu era zi cînd să nu se întimpla așa ceva ce aducea pre văduvă aproape de ametală, pre Eli-

sabeta o făcea să plîngă ear pre Radnothy îl pornea la sudalme.

Tot din aceasta cauză nu mai lucra așa cu zîl nici la suplicele sale, nici la apărarea cauzelor sale. Cheltuielile încă s'au urecat așa de posnit că fu silit a vînde o noauă bucată de pădure. Dacă se tînguea văduvei, dacă contraria vreun sistem nou, dacă zicea că așa se vor nimici toate bunurile nobililor ardeleni, totdeauna era capătul: scărbă, necas, ceartă. Văduva atribuea toată congregațiunilor și dietelor sgomotoasă numind bîrfele, orațiunile și protesturele cele multe, betyari numea pre jurații cu sabie ear pre onorificii juzi de tablă îi făcea nebuni; ear ceea ce acum în faptă s'a întimplat, i-a fost profețit-o ei generalul fie iertat încă acum is zece ani. Lui Radnothy apoi îi era destul atîta și ceea ce s'engur vedea că nu-i bine apăra contra văduvei. Vătămă pre generalul mort de zece ani, improșca pre văduvă carea a venit în casa lui ca să-i vorbească lucruri de-acestea, pre fată-sa care prindea parte unei femei drăcești ca ceea. Aducea scrisorile lui, le cetea din ele toate-celea și vezînd că cearta tot nu mai are sfîrșit, începu a-le amenința că le va suci grumazul, arunca la pămînt «*Wilde Rosen*» urile Elisabetei și «*Fremdenblatt*»-ul văduvei crezînd tare că de acolo pot dînsăle învăța atîtea bazaconii, el nu cetea acum nici o foaie căci atîta cele ungurești cît și cele nemțești seriu numai minciuni și el nu-i om rîu nici nu a fost far' dacă ar căpeta acum la mână vr'un redactor, pe Dzeul meu l'aș trage jos și l'ar măsura două zece și cinci. Auzînd aceste brutalități văduva generalului se 'nți lege striga una și era gata să plece la moment, dar' pentru-acea a troia-zi încă tot acolo era.

Pentru Elisabeta încă aveau multe frecături. Radnothy atăca pre cumnată-sa că a făcut din dînsa vienesă întreagă desbrăcîndu-o de năravurile bune de pînă acum; căci acum începea a-ș uita și limba maternă ear' de economie nici vorbă ba nici nu se afla bine acasă. Văduva din contra fălindu-se cu cultura

mare a Elisabetei numea pe cumnatul său nemulțămător; pre aceea o poate lua ori ce general, altcum nu a crescut-o densa nici pre seama cutărui becheriu din Ardeal dar' nici ca să se îngroape în Cluj ori Oșorheiu și apoi așa infuriată mai căreacă câte una că i-sa și aflat pețitor în persoana căpitanului Kahlenberger cași care om mai cult, mai de petrecere, cu mai mare influință căruia în mare parte are a-i mulțămii și cumnatul său eliberarea, rar poți afla. Radnothy lovind cu pumnul measa striga că nime să nu cuteză a-i mai aminti pre acel om, el s'a jurat că nu o dă decât după băstinaș maghiar și patriot bun. Elisabetei i-a oprit conversarea în l. germână ori francesă altcum îi scoate limba din gură; o amenința că-i va sfărta hainele de teatralistă, să vază de treburile economiei casnice și pre Kahlenberger așa să-l uite ca cum nu l'ar fi văzut nice odată altcum îi sucește grumazii. Din aceasta apoi era mare găleavă totdeauna vedua căpăta sgârșiri, migraină; Elisabeta plângea pân' la morb ear' Radnothy lovea cu piciorul pre nerușinatul Figaro.

Așa au trecut câteva zile. Vedua generalului se urea posnit căci acum nu se mai putea nici a disputa cu Radnothy de-oare-ce acesta nu eșea cu zilele din chilia sa unde se apucară ear' de scris. Damele deci, si hotărâse că pentru a-se putea încâtva distrage vor face prin satele vecine și orașul învecinat, câteva vîzute. Dar' când de ici când de coalea se'nturnau curînd și indispușe. Lucru natural, de-oare-ce în Ardeal pre acel timp atât în privință politică cât și socială era «saison morte.» Fiecare avea ceva rană dacă nu trupească atunci sufletească sau financiară din care causă fiecare familie trăia retrasă vindecându-și propriile rane. Ospitalitatea veche, viața sgomotoasă de oare când au dispărut pâr'ca le-a îngropat timpul deodată cu constituțiunea veche. Ruină, doliu sêracia întîmpinau damele noastre pre tot locul unde ele cercău petrecere. Aci mai 'era încă și acel necas că ori unde mergeau tot aceea auzeau ce zicea

Radnothy numai cu alto espresinui, ba să mai disputau și nu odată să desparteau de respectiva familie cu reccală deplină; ba mulți o credeau că șpioncază numai ea să raportează autorităților despre spiritul ce domnește prin ținutul Ardealului. Intr'un loc s'a îngrozit toată societatea auzînd cum povestea vedua că ministrul Bach ce om frumos, cu minte si brav e cât de bine și-a petrecut cu el intr'o seara. Pre Elisabeta o admirau soațele ei de joc de oarecând, îi lăudau veștinintele scumpo și fine dar'nu să puteau opri, de un zîmbet față cu espresiuca streină a limbei sale materne. Nu puteau ascunde aceea că e cam ambițioasă, dar' cum nu când are curtisant Căpitan. Cu un cuvânt toate petrecerile nu le succese neci de cum. Vedua și Elisabeta erau cele mai nefericite mueri în Ardealul nenorocit. N'aveau ce face, trêbueau să admire frumșeta naturei, care nu o prețueau în nimică, se sufero năravurile melancoliei ale lui Radnothy care pre zi ce mergea le era mai nesuferit, a ceti «Wilde Rosen»-urile lui Saphir și a suspina după Kahlenberger.

— Ah! — ofta adese Elisabeta — eu is cu mult mai nefericită ca mătușă mea căci d-ei poate renturna la Vienna pre mine însă nu mă lasă tata, pre dta te-a iubit unchiul pre mine înse nu me iubeste Kahlenberger. Mi-a promis că ne va visita, dar' ved că nu mai sosește; a scris o dată mătușei, și atunci zicea că va cere concediu și vine — dar tot nu mai sosește... of, bine zice Saphir:

*Nicht beglückter Lieb ist eigen,
Schweigend lieben, liebend schweigen.*

— Ah! Meine Elisabeth, ce vorbești? Kahlenberger chiar așa te iubeste pre tine, cum mă iubea pre mine fie iertatul meu soț. Chiar într'acel regiment a sêr-vit. Mein theurer Carl, of cât am mai suferit cât am fost fată, de câte ori eram așa că:

*Der unbeglückten Liebe
Nichts als die Thräne blieb!*

și Carl totuș m'a condus la altar. Mi-am

lăsat patria și i-am urmat lui. Cum în bătea inima, merem așa'mi soptea :

*Doch hab' ich noch ein Vaterland
Ein zucktes, theueres gefunden
Sein Herz ist jetzt mein Vaterland.
Woran ich wurzelnd bin gebunden.*

Ach! Saphir acesta bine mai știe espune simțenintele inimei. Mai bun poet ca el nice că se află pe fața pământului. Da că'l cetese, intinerese de tot. Eu încă am suferit chiar ca tine și am fost chiar așa de fericită cum o să fii și tu.

Apoi laudau pro Saphir, fantasau despre fericire și nefericire. Văduva mângăia pro Elisabeta spunându-i că ea numai atâta așteaptă se sosească Kahlenberger apoi o și cere dela tatăl său; dacă s'a învoi, bine dacă nu atunci, o ducă cu ea în Viena și apoi va afla ea modru cum să se poată căsători și dacă tatăl său nici atunci nu ar voi, nici aceea nu-i mare supărare căci atunci vor în procesua partea mămă-să. Elisabeta mângaiată, îi sârea 'n grumaz o s'eruta, mai căpeta voie, dar fiindcă era obicinuită cu nefericirea pentru aceea toată ziua ofta și declama versurile desperate alui Saphir. Atâta era însă norocul că dragostea cea mare nu o prea omorea căci era chiar așa de frumoasă cum a fost.

Pofta în fine li-sa indeplinit, Kahlenber în fine a sosit. Nici, c'a avut trebuință să-și ceară concediu căci strămutându-i-să regimentul în Ardeal el fu staționat în un orăsel apropiat și așa îi putea face vèzuta cât de des. Văduva nu-ș încăpea în piele când vèzu că mai aduce și câțiva amici ai fostului ei bărbat. Aceștia mai târziu is adusără și muierile și fetele pentru cari apoi, se prezentară și vr'o câțiva ofițieri tineri, si vreo-doi oficiali. Deaci în colo rar era curtea făr' de oaspeți. Văduva aranja, toamea, să eseusa că nu poate să-ș aducă salonul ei din Viena aci. Elisabeta lăsa să-i facă veștimate noaue plângându-și amar pro eroitorii din Cluj cari numai îi stricau materia cea scumpă. Oaspeții surideau numai și laudau aspectul romantic al curței ruinate, Kahlenberger boteză pro Elisa-

beta de chiar «*Siebenbürgens Perle*» iar văduva îl numea *Schöngeist* întreg. Când era prânz mare când ujină grasă, ba au mai fost și câteva serate la cari Kahlenberger aducând câțiva musicanți din musica regimentului, au dansat până'n zori. În curtea pustie car răsunau veseliile zilelor trecute dar zarca ferestrelor luminate arăta numai, și mai de compătimit turnurele surpate, urloacele dërimate și sgomotul din sală resuna surd în ocolul pustiu.

Radnothy în timpul acestor zile veseloase nu era acasă. În urma crogățiunelor sporite și a cheltuielilor ce avea ca procesele începute fu silit să vëndă o moșie ce cumpărăsă el în alt comitat și care de comun o da în arëndă. Călători deci, acolo ca să se tîrguească cu arma-nul care și până acum îi mai împrumutase câte ceva. Credea că poate face tîrg fără muștrarea conștiinței căci acela era bun cumperat dar nu crezît și așa moșia străbună o predă încă tot nestirbită fiului său. Elisabeta are numai pagubă; dar la aceea dënse-i cauza căci pentru ca s'au înmulțit datoriile, dar partea ei se poate întregi ori când cu bani. Atunci îi veni în minte când și-a făcut testamentul. Luă deci hotărîrea că îndată după tîrg is va serie testamentul îngrijindu-să de rebonificarea ficei sale dacă 'și va mărita cu voea lui și va da în grijă fiului său că nu cumva si stirbeze moșia străbună punënd în cazul acela blăstem asupra lui.

Aceasta călătorie a ținut mai mult decât a crezut el și nice asta ispravă nu o putu face fără de amărăciune. Omul trecutului și aci avu atac cu prezentul. Porni la drum fără pașaport din care cauză îl oprese în drum și perdu patru zile până s'a putut legitima. Vizitiul încă îl încureă în necas, căci el-ora obicinuit a nu da loc decât trasurei comitelui suprem și așa și lovi de trăsura unui oficial suprem. Trăsura se rupsă car vizitiul fu arestat de jendarmi. Și cu asta întârziă câteva zile. Atea după vr'o două săptămâni, sosi, la arëndăș cu care să tîrgui mult. În urma face tîrg bunisor

— și odichniad — se găta de drum către casă, acum ceva mai cu voie. Aceasta înseamnă nu ținu mult căci o epistolă din Milano care l'ajunse-se acolo îi adusé ear' supărare mare pe cap.

I-se aducea la cunoștință că fiul său ear a căzut în morbul cel vechiu și deși medicii nu-și-au pierdut speranța pericului o cu toate acestea mare. A lăsat se prindă numai decât și grăbi către casă. De-acasă avea de cuget a pleca înmediat la Milano ducând cu sine și pe Elisabeta ca să aibă cine griji pre morbos. Uita-se însă că lui nu-i este permis a trece granița patriei fiind prinsoner liberat pre garanție; trebuie să rămână aici, până când cutare epistolă cu sigil negru îi va anuncia moartea fiului său iubit cu care apoi, se stinge familia-i străbună, ear bunul său ajunge pe mână străinilor. Era și necăjit și mânios. Cu geta și la fca sa și căpitanul Kahlenberger pe care l'amințea așa des și pre care de sigur și l'o fi desemnat de bărbat și după care se va și duce numai se' închidă el ochii ceea-ce nu preste multă vreme se va și întempla. Mânia i-se îndreaptă acum asupra cumnatei sale decizindu-se că cât mai curând o se-o retrimită la Viena căci atunci fca lui scuturată de mrejele aceleia va uita pre Kahlenberger și Viena și va deveni aceea ce tröoue se devină. Acest cuget precum și speranța ce-și punea în vindecarea fiului său îl preocupară în decursul întregii călătorii.

Astfel ajunsé acasă unde vezând toate ferestile luminate, auzând musica

resunând din lăuntru al salei stete ca'nlemnit. Înurmormentarea fiului seu și cununia ficei sale, sunetul musiciei și cântecele funebrale îi jueau înainte ochilor ca și când nu ar fi fost cu mintea 'ntreagă. Ștergându-și șiroaiele de sudori răci ce-i năpădisé fruntea, cu inectul — cu inectul își veni în ori.

— Pentrucă e 'morbos — să mângăia el sêngur — nu urmează că se fi și murit, căci ce greu morb am avut eu și tot mai suflu. Omul trebuie să tot sperzeze până cand poate punându-și tot-deauna încrederea'n Dumnezeu!... Pentru-ce mă și mâni eu pre biata Elisabeta? Ce e drept au stricat-o puțin, dar va veni ea la loc. Eu is de vină, eu am înstrăinat-o dela mine prin tractarea prea aspră dar le voi aplană cu toate. Las' se-și petrecă căci ea nice un știe că fratele său e morbos. Apoi e ténără și frumoasă pentru ce se nu joace puțin? Nece nu-i voui comunica trista veste până mânc. De sigur că au venit cutari pretini ai mei cu toată familia și Elisabeta a înșcenat puțină petrecere cu joc. Bine-o făcut, las se-și petreacă. Baré'mi de s'ar îndrăgi de ea fiul vr'unui amic de-al meu, ce fericit aş fi, dacă aş putea sërba cununia fiului și a ficei mele de-odată. Doamne! de-aș ajunge-o asta atunci nici că mi-ar mai trebui altă viață.

Trăsura se opri și Radnothy întârindu-se în propusul de a nu comunica trista știre, întră'n lăuntru.

(Va urma.)

(Din ungurește.)

Paul Gyulai.

D'ALE POPORULUI.

INSOȘITUL.

În săptămâna primă a Păresimilor, la așa numitul St. Toader, poporul românesc din comitatul Uniadoarei, ținutul Streiului, are datina următoare la insoșit și anume:

Joi, în acea săptămână, fetele satului se împart în mai multe părți, după cum e mare satul, și mai vèrtos amăsurat etăței lor și apoi așa împărțite își iau câte o gazdă și ducând toată însu

câte $\frac{1}{2}$ litru cucuruz (porumb) gazda îl pune într'una sau mai multe oale mari spre ferbere. Cucuruzul ferbe apoi în continuu până seara, pânăcând se adună fetele din acea ceată toate, precum și feciorii (flăcăii) de acea etate și apoi se așează la masă unde îl mănâncă. După cina aceasta de cucuruz apoi se scoală și încep jocul (hora), care durează până după miezul nopții, când apoi la un signal al conducătorului lor pleacă spre marginea satului și așezându-se pe o colină ori deal oarecare fac un foc mare, care apoi arde în continuu până în zori de ziună.

Sub durata focului și la lumina lui, tineretul continuă dansul lor până în zori, apoi împărțindu-se în cete — amestecați feciori cu fete de câte 4—5 ori, 2—3 ori 5—6, — se duc prin pădure după așanumita plantă «Popilnic», care după credința poporului, se zice că ar ajuta mult la creșterea părului punându-l în leșii.

Dupăce au adunat cât gândesc ei că le e destul apoi pleacă către casa și despart pre la ale lor.

Sâmbătă coc femeile așanumiții «Brăduleți». Acestea sunt niște colaci din grâu ori șecară de o mărime așa mare, ca cât un om să satură dintr'unul.

La focul până ce se coc brăduleții mama pune într'o oală ori căldare apă curată și într'o riză (cârpă) cenușe pe care asemenea tot în acel vas o pune, ca să se facă leșii.

Dupăce a fost de ajuns opune la o parte să se recească.

Seara atunci o încălzește și apoi o pune în troacă (covată) unde punând și «Popilnicul», ce l'a fost adus ieri demineată, se leșii (spală) pe cap frumos apoi se culcă. Sub durata somnului femeile își leagă (învalue) capul cu o cârpă, ca leșia cu «Popilnic» să aibe mai mare efect.

Duminecă dimineața se adună tineretul în mai multe cete, dupăcum am mai amintit însă după etate dară fetele

separat de feciori, și apoi încep însoțitul astfel :

În pupăza de pe brădulețe tot însul și înfigând câte un surcel ca de altoit în ea (pupoză) le lasă pe o apă, ce curge în apropiere și acărui (acărci) va merge mai înainte acela (accia) o soțul (soața) cel mai mare.

Mai e în us și următoarea procedură că: toți feciorii ori fetele din una și aceeași ceată își înfige colacul lui în unul și același prun și apoi scuturând de prun cu vehemență, acărui colac (brădulețe) va pica mai curând acela rămâne soț ori soață mai mare, acărui menirea e ca în toate jocurile are a dicta ca un jude comunal.

Mai e datina pe unele locuri și astfel că soața devenită acum după soarte mai mare (primară) face într'un pom o cruce și prinzându-se toate de mână se învârt în jurul lui cam un pătrar de oară și care cum ajunge la cruce o sărută.

După însoțirea enarată mai sus tineretul se duce la un loc, care e acomodat pentru jocuri tinerești precum: de-a surduca (mincea, pila) fuga, popicul (purecele), cuca etc. și le continuă până când flămânzese apoi se duc câte unul acasă.

Mai am de a nota, că în timpurile mai de mult soțul și soța primară (devenit mai mare) avea datina ba chiar datorința a tracta pe cealaltă consoți în ziua de Paști cu mâncare și beaură, care acum din cauza săraciei au delaturat-o.

Pe unele locuri și acum o usează acea datină de tractare cu mâncare însă nu în ziua Paștilor ci în ziua însoțirei adică în Dumineca I-mă din păresimi. Unde se mai usează și acum această datină de tractare cu mâncare se mai bea și puțin vin, pe care îl cumperă feciorii și fetele din diferite cete.

Ruș, comitatul Uniadoarei, 1893.

Dimitrie Guga,
învățător comunal.

POESII POPORALE.

Strigături!

De ar veni luna lui Maiu^m
 Să mă bag stăvari la cai
 Să me uit din deal la vale
 Pe care să me pui călare
 Pe murgu cu coama mare
 Pintinog la trei picioare,
 Lung în trup și lat în spate
 Și te duce unde-ți place.

* * *

Frunză verde liliac,^{d.}
 Dulce-i gura de diac,
 Dar nu-i dulce că-i salciă
 Tocmai cum mi place miă
 Cât trăești să nu iubești
 Diac în haine nemțești
 Să iubești în românești
 Că când cauți lu găsești
 Că diacu-i limba rea
 Mâncă carne Vinerea,
 Te iubește nu te ia.

* * *

Slabe zile am ajuns Doamne!^{nt.}
 Că fetele toate's Doamne
 Cu peptare de barșioane
 Și cu șurțiuri de cartoane
 Er' părinții mor de foame.

* * *

Rusmalin de pe cărare,^{nt.}
 Nu te ținea bade tare
 Că nu ești tu rupt din soare
 Că ești din pământ smolit
 Și la lume ești urât;
 Din o floare scuturată
 Din o viță blăstămată.

* * *

Bade de dragostea noastră^{d.}
 Au crescut doi pomi pe coastă,
 Doi voinici s'au vorovit
 (Să ne facă de urât),
 Să teie pomi din coastă
 Să strice dragostea noastră
 Dragostea n' o pot strica
 Numai moartea sëraca.

* * *

Harnică-i nevasta mea^{nt.}
 Harnică-i fulgere în ea!
 Din trei sute de fuioare
 Mi-a ales fir de-o tetoare.
 — Badiția cu șeasă boi
 Vinde patru lasă doi
 Și mi-o cumpărat rēsbou.
 — Nevăstuca dragă mea,
 Pentru trei fire de tort
 Nu mi-oi pune plugu în pod,
 C' oi ara ș'-oi semăna
 Brazdă neagră oi resturna
 Și s'a face grău ca jar
 Și l'oi duce în Cluj cu car,
 Și oi lua jolgiu cu valu,
 Și oi veni pela Kintău
 Și oi cumpăra un teglazău,
 Sē-ți nasprești tu giolgiu teu.
 — Măi bade cu șeasă boi
 Vinde patru lasă doi,
 Cumpărăm pat și perină
 Să nu dorm cu cap pe mână.
 — Lasă boii în ocol,
 Căci mo'i culca și pe gol,
 C' oi vinde eu alte-cele
 Ș'oi cumpera sbiciu de pele,
 Și ți l'oi pune pe pele
 Să fac din tine muero.

* * *

Să cunoaște pe curele
Că căre-i umblat în rele,
Căci macar cât se tocmeste,
Nu stă cinaș holtește.

* * *
Nu-te lele tyityitia,
Că eu știu pe maica-ta
Că umblă pe sub părete,
Cu opinci de crastavete,
Și că-i mare sfărâriță
Pe oală cu tyisăliță.

* * *
Lată-i valea la Giula
Nu pot trece la mândra,
Lată-i dar' s'a mici ea
Și oi trece când oi putea,
Ear' mai îngustă-i la Hașmași
Și-oi trece mintenași.

* * *
String în brațe n'am ce stringe,
De o string începe a plânge,
Da-i voi pace,
Că s'a face,
C'am nedeșde,
C'a mai crește,
Când a prinde mâța pește.

* * *
Hei leliță draga mea,
Să fii fată de român
Ți-aș purta dragostea în sin;
Dar' nu ești de limba mea
Om trăi cum om putea
De astăzi și până mâni
Că așa-i treaba la români.
La car cu boii frumoși
In coarne cu ciucuri roși,
Poganiciu cu barba roșia
La plugu boi câte șiasă.

Magheran crenguțe verde
Ioane sprâncene negre,
Negre-ț'is sprâncenele
Și frumos și numele,
Numele teu e Ioan
Fața ta-i față de domn,
Mersul teu e legânat
Cu dragostea mestecat,
Pe mânuri picuri de sêu,
O amar sufletul meu.

* * *
Nu-te uita lele mândru
Că nu mi la tine gându,
De mi-a fost vr'odată în gând
Am fost tinăr și bolund,
Numai ți-am cotate firea
Să ved' ști-mi săruta,
Sărutatu têu leliță
Nu plătește o tyisăliță,
Tyisălița-i nesărată
Gura ta și nespălată.

* * *
Tincuțe draguț din sat
Multe inele mi-ai dat
Ș' în dragoste ș' în bănat,
Na-ți bade inelele
Și le dă la altele
Că mie nu-mi trebue.

* * *
La Anica pre ulicioară
Mărg ficiorii ca la moară,
Iuonaș dacă-i frumos
Căci se duce țipa în coșiu,
Er' Todor dacă-i mai hîd
După toți așteaptă rënd.

Culese de A. Horvat.

SZÉCHENYI ȘI POESIA MAGHIARĂ.

I.

Cei mai mare cântăreți ai națiunii i-au cântat mărirea; cel mai vestit psiholog i-a explicat faptele, inima și problemele încurcate a carierei și caracterului său; cel mai mulțămitor și atent învățacel i-a compus fotografia vieții interne din notițiile sale; activitatea sa literară a fost apreciată de primul maestru al criticii maghiare. Cu ce drept ieau cu pre buzelo mele numele lui după toți aceia, acum, când sêrbăm iubilul, primei opere mari a lui: înființarea academiei de știință. În cere îndreptățirea în natura marimei omenești, în natura spiritului și activității aceluia, pre cari el, cu admirațiunea celor mari deamă tot de cei mari, îi numea *Maisternaturen* cugetând și provocându-se la: *Washington, Franklin, Bonaparte, Goethe și Byron*. Lucrul acestor spirite, cu toate că s'a estins numai pre câmpul restrins a politicii, științei, literaturii sau artii în urma valorii generale și a puterii cuceritoare a avut influință asupra tuturor cercurilor dezvoltării naționale. Aceste sunt cercurile vieții unitare, a dezvoltării comune a căror legătură reciprocă bine înțeleasă și sănătoasă ne explică estinderea mișcării pornite în una asupra celor-alte, ovațiunile voluntarie și naționale a tuturor înaintea spiritului mare devenit stăpân vrednic în una dintre ele. Acea schinție genială care a sărit și sare din frecăturile politicii, luminează și aprinde în cercul științei și artei; și viceversa. Puterea lui Petöfi în politica maghiară o putem admira și scruta chiar cu acel drept și rezultat, precum putem cânta Széchenyi în poesia maghiară. Dar' la ce să-l și cântăm? Care rezultat, fie acela ori-cât de convingător și strălucit, ar fi în stare a năbuși, mărirea lui? Mărirea maistrilor naturei și a celor-co în faptă sunt mari chiar într'aceea stă că nimic nu lipsește din dênșă; neînsemnătatea noastră însă are trebuință de dênșă pen-

tru-ca să putem cunoaște și pricepe mărirea aceluia în toată dimensiunea și variațiunea.

Aceste idei mi-au dat curajul ca să mă apue de o faptă nu nedemnă de Széchenyi și pentru noi nu chiar fără de interes atunci când cere influința ideilor nêsuintelor, inspirațiunii, carierei și persoanei sale în *poesia* noastră. Voi consulta notițiile, scrierile, faptele sale, literatura erei de atunci și de acum, că unde a atins razele spiritului său lumea poetică a simțului și fantasiei maghiare, cât de afund a străbătut în această condus'o-a pre cărări noaue. luminat-a în-câtva și oare nu luminează și astăzi contopită fiind cu splendoarea razelor noaue, sau doară s'a stîns ca flacăra unui tăciune?

II.

Musa maghiară a învățat a cunoaște pre Széchenyi de-o-dată cu națiunea sa. La începutul carierei sale îndată dupe epărerea publicațiunii «*Hitel*» fu salutat de patriarhul literaturii noastre (ung.) Una dintre legăturile acele curioase a bineventărilor simonice, în cari să părea a-să atinge, a-să cuprinde trecutul cu viitorul, lumea dispărută cu cea viitoare, carea tot-dea-una a sêrvit de studiu profund pentru de a pricepe natura dezvoltării spirituale. Primul rêsunet al imnului cântat pentru viitor, îl auzi în ținuturile cari începeau deja a intra în întunecimea trecutului. Acest rêsunet poetic a-lui Széchenyi la scris bătrînul Kazinczy în anii, ba pot zice, în zilele din urmă a vieții sale.

Cu toate-că Kazinczy încă în tineretă a scris catechismul *Martinovics*-an pentru care o și suferit temniță îndelungată, căci atât spiritul cât și scrierile sale purtau timbrul influinței cercului aristocratic. În limba modernisată, dar tot în spiritul cel vechiu continuă munca tradițională a poezilor maghiari oferând cu drag recunoștință oamenilor mari și

însămnați ai lumii. Ce e drept el jertfește culturii și unghurimii, dar tot cu tânăra rămasă de-la altarile cele vechi. Înaintea sa stau așa-zicând în un rang capacitatea cu maecena. Esperințele și luptele vieții sale încă l-au învățat că nu-i mișcare nici în viața intelectuală care ar fi singură de succes dacă nu s-o pornește de sus seau cel puțin nu e sprijinită de acolo. Groful Francisc Széchenyi încă de-la început s-o bucura de o deosebită stimă între marii țării, oare când ea comisariu regese al împăratului Josif și prim cancelar al regelui Francisc. El a deschis și-rul acelor jertfe însămnațe, cu ajutoriul cărora s-au rădicat institutele noastre culturale în seculul de față; cu *museul national* focalariul dezvoltării culturale și zidul de apărare a perseveranței noastre. Aceasta în peatra fundamentală a Ungariei noaue a-lui Kazinezy. Aceste două stau în legătură și prin o anumită înrudire a ideilor anume nesuința ca reformele liberali să s-o aduca în consonanță cu condițiunile naționalității și guvernului nostru. Și aceea știm că aceasta nu a succes, ba nu mult a lipsit că să întorupă cariera lui Fr. Széchenyi încă sub Josif. Fără îndoială pre Kazinezy l-au atras și însușirile sale personale: bunătate de inimă, încercările și pasiunile sale poetice, religiozitatea care-l conduse în mysticism. E o flință egal înpunătoare atât pentru «om» cât și pentru «poet» și «patriot». După patruzici-de-ani își aduce încă aminte cum prânzea la casa sa în Viena și cum poțtea dela el groful că eu micuții lui «cilezi» — așa-și numea copiii — numai și numai unghurește să vorbească.

Suvenirul acestui chip din tinerețe și speranțele legate, ba poate și uitate, s-au redeșteptat în sufletul bătrînului agitator atunci când numai să trezi cu unul dintre micuții publice unghurești. În ade văr că pre ne-așteptate s'a arătat din strălucita ceață a tinereimei nobile. Esprimând primul său «*fic dar*», care fu urmat de atâtea alte fapte strălucite, fundă academia maghiară. Sub batrînul Kazinezy își căuta până de toate zilele cu lu-

erul greu al aranjării bibliotecii, în Ujhely unde ea visul lui Apúczai, Bessenyei, Révai, Ladislau Telöki e visul tuturor și ea promisiunea legislațiunei din 1808, în fine e realizată. Aceea veste poartă pre aripile sale un nume care îi reaminteste și mai frumoasă și-i umple sufletul cu speranțe și mai frumoasă. Pre Ștefan Széchenyi fiul lui Francisc statorile muzoului și nepotul lui George Festetich fundatorul Georgiconului, stăpênul Heli-conului de Keszthely și amicul poetilor. Dacă împlinită legea care trebuia să s-o îplinească. Dacă atavizaul în sêrvițiul cauzei naționali. Însufletirea celor bătrîni își află viața proaspătă în posteriori, Kazinezy a cărui oratorime, iritațiune, egoism ba chiar și tenacitate crește cu etatea să grăbește a-s-o apropia cu salutările sale de tînărul conte dela care primi drept răspuns: «alducască-ți dzău fruntea maghiară cu îndestulirea cerească căci frumoasă cununii vęd înpletite în jurul acelea». Părintele nemuritor «l'a cunoscut și iubit pre acela» ba Festetich sădi oarecând arbori în onoarea lui. Cetea cu 'ndestulire: academia s-o constituie și onoarea lui îi-va trece din neam în neam. Inima sa bătrînă atât de mult tremura pentru viitoriul ideilor și a numelui său în cât era un timp când era jalus pre înființanda academie; acei nori însă au trecut. Idealismul său neruinabil și egoismul său desprețuitor totdeauna punea puțin pond pre eugetile vieții și viitoriul frumos al literaturii precum și complimentele respectuoase alo amicilor săi îl făceau să uite mai ușor înșelarea sa. Să cufundă în procese mari și în posiziia sa critică își închipuia munți de aur în speranță că va fi secretariul academiei. Planul lui Iosif Desewffy și Ioan Kiss să nimici; în sufletul său însă nu remasă nici-o umbră căci de când curgeau consultările referitoare la academie, viața pestană îi lăsă mii de impresiuni. Ce-i pasă lui de până când îi gravează Ferenczy statua și e alcătuită Academia! Széchenyi ia peana la mână și scrie o carte bună despre «*cai*» și nu mult după aceea una și mai bună: «*Hitebröl*» cu care

și pășoște în fruntea epocii sale. Când își desfăcu vulturul falnic aripile, înălțându-se astfel, Kazinczy cu mare plăcere își aduce aminte că el i-a cunoscut cuibul aceluia. Îl salută cu versul:

*Szerelme és büszke disze nemzetünknek
Nagy már atyáid fényökben, sajtó
Kebled szent érzetében még nagyobb!*

Adecă:

Tu dragostea și fala, națiunii noastre,
Mare în splendoarea părinților tăi
Dar' și mai mare încă în *simț* ce'n tine este.

Intr'o epistolă încă ne'nehiată — altcum una dintre cele mai de-viață dintre lucrările-i de acest fel, face o paralelă între năsuințele lui Széchenyi și a sale. Învățăturile, exemplele și modelele și contele nost' le-a adus din străinătate și ce a văzut și învățat în lumea străină să năsuca ale maghiarisa. Așa făcu și el pe terenul estetic și limbistic. Cu acel «pocer» rău de cai, care își teme acuzatul rău și slab de biciuituri, avu și el de lucru; atunci avu de lucru cu limba s'a pre carea era jalus și era poreclit de «nyelvspezér». Astfel apoi toate s'au descărcat pre spatele sale, pre năsuințele și luptele sale în interesul reformelor limbistice, și semnele favorabile ale învingerei sale. Kazinczy pre cât era de fin la auz pre atât era de slab întru vederea referințelor ale oamenilor ba chiar în judecarea ființei și influinței opurilor estetice. De astă-dată însă ceva instinct miraculos a împreunat în spiritul său renașterea limbei cu pasirea lui Széchenyi și îl făcu să priceapă că aici este vorbă de ceva mai mult decât o paralelă poetică. Vorbește destul de chiar din epistola sa prepusul că în mărime noauă a sosit cel mai puternic aliat al său care o să fie cu mare influință și asupra răsboiului limbistic purtat de zeci de ani. Nu ca scriitor și nu cu forme sau cuvinte noauă ci ca reformatorul întregului spirit național. Nu-i mirare că cel dintâi redactor de foi a-lui Széchenyi fu Helmezy fabricantul de cuvinte deoarece ceața ideilor noauă nu s'a putut

aventa decât pre aripile cetei cuvintelor noauă. Că și el fabrică la cuvinte noauă cum sunt: *ön, modor, tapintat*; fabrica compoziții noauă atribue noțiuni însemnări noauă nu arare-ori și nu fără mare cutezanță: ni-o esplică nu numai lipsa psihologică ci și trebuința obiectivă cu urma din întreagă natura, direcțiunea, cercul său. Când păși el în toată păturile vieții naționali era o stagnare care-l năcăjea mult, singur în desvoltarea limbei mai cetea speranța că: «limba va trage după sine și națiunea». Dar i-a poziția și teoretice pre lângă renașterea limbei scriind o apologie foarte bună afirmând că aceasta întrebare nu va fi rezolvată nici prin dietă, nici vreo reuniune literară sau doar' străinătatea nici singuratiei ci «publicul încă așa că tot ceea ce și-a însușit fie prin etate fie prin obicei, va fi *unguresc* — și tot ceea ce nu va primi va rămăna *străin*». Că cauza să ajungă însă înaintea forului competent dinpreună cu dovezile iresturnabile și imminente nămerui nu i-a succes decât lui.

În adevăr că pre lângă poesia lui Vörösmarty în care mai întâi vedem unindu-se cutezanța și moderățiunea în farmecul amețitor al unui geniu limbistic miraculos, pre lângă asta ideile și influința lui Széchenyi au eluptat cauzei lui Kazinczy învingere în înoirea limbii. Fie-mi permis a arăta trei puncte principali în privința aceasta. Széchenyi a fost acela care a împreunat pentru prima dată simțul și cugetul național stirbind arma orthologiei care ajunsă între vreascuri, carea oarecând apăra limba contra reformătorilor. Arătând apoi lipsa neapărată și grabnică cu privire la toate păturile vieții comune și sociali: lăfându-se ideile lui începu a slăbi și stadiul de neatingere și neștrămutare a limbei până ce în fine divulgându-se exemplele, părerile și instituțiunile străine, chiar viața de toate zilele începea a simți pre și ea mergea schimbarea și amplificarea limbei. Orthologul, dacă nu-i plăcea limba lui Kazinczy, până acum cetea în «*Visolyi biblia*» sau opurele lui *Gyöngyössi*

II.

acum însă să acūta vorbind pro drum, ear' în adunări nu să putea exprima lip-sindu-i cuvintele. Până aci limba nouă era folosită numai în literatură; Széchenyi fu acela care o făcu și a poporului. Chiar acesta-i meritul căci acum nu o priveau de o desmerdare și lucru extra a literaților, ei era sîmțită și învățată de contimpuranii lui Széchenyi.

Dela 1830 în-coace nici o clasă a națiunii nu mai susținea cauza orthologiei ca mai de-mult când predicau contra neologilor. Neologia trecu din literatură în viață, orthologia din viață 'n literatură, și încă la deosebita influință a-lui Széchenyi. Apoi acea, că influința aceasta și rezultatele ei a deschis porțile poeziei întreg publicului trecându-o astfel în o perioadă de efect, libertate și fantazie cu totul nouă; că limba nouă a devenit de cel mai puternic instrument al dezvoltării noastre naționale: nime nu o poate nega nepreocupat. Să privim în jur și să cercăm a-ne închipui progresul literaturii și tuturor raporturilor existente ale epocii reformătoare fără înnoirea limbei; să vedem oare posibil e?

III.

Eacă un exemplu miraculos a înpreunării cercurilor de viață națională. Reformele politice și sociali condue la glorie deplină cauza reformării limbii. Pânăcând era ceta măestru, de multe-ori aștepta ceta mulți multe și mai totdeauna s'a înșelat. Acum însă, în părăsirea așa-zicând totală căpăta mai sănătoasă inspirațiune: recunoscînd pre acela care în cauza sa era mai mult ca toată. Peana îi căzu din mână când era la finca epistolei sale poetice, dar ochii înpainjininzi vedeau că cel mai înalt scop al vieții sale este depus în foarte bune mâni. Și în faptii devisa carea pre-donna întrea-gă cariera lui Széchenyi îi arăta calea și loenul, și în cauza reformei — limboi. Că ce a fost aceasta devisă? Ne-o formulează «*Hitel*» și toate cuvintele serisă și vorbite în viața sa: «*Nemzetiség és Közértelműség*» «Asigurarea maghiarismului și

dezvoltarea-i nobilă prin potenciarea (sporirea) puterii morale și materiale». Că acest cuget național cum s'a născut în spiritul său, cât de puternic s'a întărit iubirea neamului său precum și dezvoltarea sa personală după documentarea epistolelor și notițiilor sale; modul și înprejurările aceleia sunt caracterisitoare și pline de învățatură nu numai pentru el ei și pentru întreg neamul nostru.

Cariera lui Széchenyi deșteaptă în noi cu deosebire numele alor trei apostoli mari ai culturii naționale anume: *Apáczai*, *Bessenyei* și *Kazinczy*.

Eacă cuvintele de închiere din *Hitel*: «Să cercăm pre cel învățat, să ne 'nsofim cu cel capacitat, să ne avuțim bibliotecile, să premiem pre cel ce să necăjește în știință și arte precum și pre cel ce face progres și să rodicăm patria noastră în șirul națiunilor mai vestite». Oare aceste cuvinte a fundatorului academiei nu să lovesc acurat ca închiere ori-cării espreșiune a iubirii de patrie și știință a-lui *Apáczai*? Au doară critică amară a jurstărilor noastre culturale cari să repețeau în variațiuni fără sfîrșit: nu ne aduce a-minte axiomele cutezătoare a măestrului persecutat? Pinguirea lui Tol-dy că dacă *Apáczai* s'ar fi născut avut și ar fi trăit mai mult «devenea reformatorul națiunii sale», pare alinată cu două sute de ani mai târziu în Széchenyi care cu sufletul său s'a născut mai avut și a trăit mai mult fără de a întrelăsa însă a să încrede în viitor și fără a fi făcut probă cu marele său op. Lupta purtată de Széchenyi contra prejudețelor vechi și osoasă sociali precum și contra înna-poiarea națională în cultură, ne redică din'naintea ochilor și pre «aufărîst»-ul *Bessenyei*; fantasiile utopistului călugăr în ciurul spiritului de bărbat de stat și în activitatea practică. «Să crească cel mai seump tesaur național: ererul omene-se cultivat și fără prejudețe». În detailuri încă ici-coalea întălnire frapantă. Chiar acea ce ne învață pre timpul nă-dușitor al Mariei Teresia gardistul Vienese cu discursurile sale melancolice despre însemnătatea limbei naționale ca funda-

mentul dezvoltării și subsistenței noastre; chiar acea scapără, chiar cu acea aprinde spiritul lui Széchenyi. În idea «academică» alcătuitorul dă mână cu planis-toriul. Ba prea de multe-ori să unese și în ilustrarea circum-stărilor din patrie. Intr'o formă sunt de nemulțumiți cu maghiarismul necult și cu nemaghiarismul cult.

Tot ce zice Széchenyi despre școale, despre metoda vechiu și nepractică par' că chiar dela Bessenyei ar fi învățat. Ba dacă ne reamintim colorile cu cari colora el neștiința și deșteptarea omului sătos după învățatură, atunci când sosi la Viena: încremenim aproape deși nu le putem cumpăvi din vorbă 'n vorbă aceste aserțiuni a-lui Széchenyi: «Creșterea mea [dacă preste tot să poate numi de atare] înceată în urma rebelului din 1809. Eram de șasăsprezece ani și așa de nepriceput cum numai un copil de etatea amintită poate fi. Organizându-se gloatele maghiare devenii locoteninte de și abea știeam serie ear mai târziu husar și adjutant la varda mea în decurs de mai mulți ani gras și mutos, dar chiar așa de nepriceput ea-și înainte de acea. După rebelul francez decorat cu patru orduri mă rentoarsă din Paris prin Italia în patrie. Până aco trăii în neștiință deplină — după acea însă începui a mă gândi altcum». Să pusă pe carte și decursul studiului începând dela punctul ce-l defigo el până la primul său paș literar ținu unsprezece ani; chiar ea la Bessenyei. Am mai amintit afară de Apáczai și Bessenyei și pre Kazinczy. Széchenyi în năsuința de a nobilita maghiarismul să năsuie cu toată puterea întru reforma năravurilor rele, tonurilor aspre și datinelor vechi, par' că chiar discipulul lui Kazinczy a fost care în decursul a-lor cincizeci de ani nu predică nimic alta maghiarismului decât gust și eară gust.

Apáczai represintă reforma vitei științifice; Bessenyei reforma întregii culturi maghiare prin înnoirea și libertatea eugetării; Kazinczy reforma gustului comun, cu deosebire prin înnoirea limbii.

Din unul fiecare vorbește inspirățiunea spiritului național sărvind unui scop național. Spiritul mai universal alui Széchenyi pare ale contopi toate acestea în el și cu efectul său nefinit câștigă lauri și acelor idei pentru cari ei au luptat și căzut. Astăzi când înpletim cumuna «celui mai mare maghiar» nu ne pară rău dacă vântul ne răpește câte-o frunză ducându-o în cimiteriul Clujan, sub mărul Kovacsian, în grădina széphalmiană, pre morminte depărtate.

Acea că în toți acestia simțul și zăbul misiunii naționale, s'a născut și întărit sub influința străinătății sau cel puțin a apusului călcat de ei; nu e numai așa din întâmplare. Cele mai eșcelente spirite, pre care soartea le-a adus în atingere cu cultura străină nu să aprind numai față de cultura străină ei simțul maghiar încă să aprinsă din ce în ce din cari două flăcări să topește apoi la olaltă aliatul carierei lor. Agitatorii culturii naționale să nase mai întâi din preoți și învățători, apoi din militari pre cari îi duse în străinătate sărviciul de rășbel. Academia maghiară o fundează preoți absoluți de academiile germâne; Apăcai să decide în Holandia pentru cariera aceasta de martir; Péczeli, soviniștul nobil al redeșteptării literare să însuflețește în Șvițiera pentru misiunea sa națională. Inzădar îi amăgea și oprea în străinătatea mai coresponzătoare spiritului lor mare, să rentore acasă să luptă în patria mai scumpă inimii lor. Apoi militarii: Bessenyei care în Viena își cunoaște misiunea și munca națională, împreuna cu ceata sa, care deveni nemuritoare ea garda geniului maghiar renăscător, ear nu a reginci; Carol Kisfaludy care din aventuriere salo în străinătate aduce acasă ideile poesiei noauă maghiare. Széchenyi s'a născut și crescut în Viena. Cariera-i militară, naturelul fără odiehnă și năcasurele amoroasă îl purtară dintr-o țară într'alta mai zece ani înainte de ce păși pre cariera civilă. Aventuriă prin Levantă, și de patru ori fu în Francaia, de două-ori să rentoarsă în Italia. Cu mare zor să pregăti și cătră America.

Nu-și deschisă prin călătoriile acestea numai ochii ei îș descoperi și inima-i maghiară.

Panoramele miraculoase și farmecătoare ale Greciei îi reamintese Balatonul și Fertő, sub copacii uriași ai Șvitierii și prin văile bogatei Italio, să 'nsufletește pentru pustele deșerte ale patriei sale. «Sărmană patriă uritică mai ești, dar' pentru acea totuș te iubese din tot sufletul». Activitatea și bogăția Angliei îi aduc înaintea ochilor lenevirea și sărăcia de acolo. Mișcările înbitoare și gustul estetic al Franciei, înapocarea și neciopirea neamului său. La aceste să gândește el împreună cu ceilalți, dar să gândește tot-odată și la tăria și capacitatea dormitândă a nației sale cari s'ar putea prea frumos desvolta într'o perioadă de dzău binecuvintată și sub conducerea unei mâni abile. «Poporul maghiar cuprinde în sine atâtea lucruri speciale, bune și nobile cât ori care familie tare și mare a omenimei; numai trebuie ca focul nestavilit să se desvoalte în foc nobil, puterea sălbatică în tarie gimnastică, beția ruinătoare trebuie să se crățască și rădice la marinimositate».

«Poporul maghiar acum copil e încă nimică dar' poate fi toate, căci în sinul său tiner este putere spirituală și corporală». Astfel dă naștere cunoștința făcută cu progresul străinătății atât în Széchenyi cât și în ceilalți unei însuflețiri față de formele și ideile culturale mai superioare precum și unei amărăciuni față de stările din patrie. Mîntea și inima învinge însă contrazicerile psihologice contopindu-se ambele în iubire de patrie activa la flacăra iubirii de neam.

Ce mare și abundantă învățătură o ascunsă în aceste cariere! Fiecare e cuprins de farmecul străinătății dar nici unul nu devine infidel, ba din contră credința li-să deșteapta la conștiința de sine defigând scopuri mari și sigure. Tot ce vîd, învață și admiră: o aplică la patria lor. Acest efect e însă cu atât mai mare cu cât ajunge mai mare spirit. Acea ce ne dovedește istoria noastră

politică că adică capacitatea neamului nostru de a primi ceva e chiar așa de mare cași capacitat a de a-să opune: ne dovedește și istoria vieții noastre spirituale chiar în cariera agitătorilor noștrii naționali. Oare nu avem dreptul de a trage din toate acestea acea învățătură încurăjătoare că: dezvoltarea lumii noastre naționale însemnează tot-odată și solidificarea simțului național. Regresul mare național din secolul trecut încă e a-să mulțami numai miserabilității timpului de atunci și lipsa de spirite distinse. Indată-ce au apărut în valul puternic a culturii străine capacități mai mari: a și început a răsări *renaissance*-ul național făcându-se ziuă cu Széchenyi.

IV.

În notițiile sale din tineretă să plânge mult că nu-ș poate da o direcțiune vieții sale și că: «toată știința care i-ar putea ajuta o scrutează». Să se căsătorească și să-și consacreză viața familiei și societății? Să-și continue cariera militară ori să treacă pre cea diplomatică? Să călătorească mai departe și să abzică de ambele? Să se facă poet și să scrie poesii și tragedii? Pune-s'a în fruntea unei partide ca să trăească în interesul dreptului și constituționalismului? Că-și caută cu atâta foc cariera ne dovedește ambițiunea ce poșede dar acea ce și-o caută în cercuri din ce în ce mai largi: ne dovedește că are un spirit mare ce dorește a să redica presto referințele restrinse a vieții private și familiare. Închinarea sufletelor nobile idealismului inimelor tinere când îș eareă ținta vieții în abnegarea de sine pentru binele de obște. Cercurile glorioase ce să deschid înaintea ochilor tineri, de câte ori nu să perd în negura dubietății, abzicerii sau chiar lenevici. Accia vor deveni însă binefăcătorii și conducătorii omenimei și națiunilor, cari avînd odată acest scop în mână nu-l mai perd altu din'naintea ochilor cercând puterea și mijloacele pentru urmarea aceluia. Prin timp și înprejurări devine capacitatea de menire și

năsuința nobilă ca succes; dar numai moralitatea și mintea împreună cu voință, puterea spiritelor destinsă promovează cariera la misiune și viața omenilor staturatici la Istorie.

Széchenyi avea misiune. Etatea și referințele, proprietățile personali și erozite, toată ființa sa corporală și spirituală, simțurile-i înfocate, voința sa de fer și mintea sa mare l-au scos din cercul vieții private trăgându-l — deși târziu dar cu o putere irezistibilă — pe calea misiunii naționale în arena Istoriei. Statu mult la îndocală că oare în cătrău să apuce, sau că preste tot oare să plece ori nu? Datele dezvoltării sale interne le avem dela 1814 când începu a-și nota gândirile și pățeniile. Fiecare șir ne arată și mai cu siguranță că ori ce soartă îl ajungea construcția sa trupească și sufletească nu erau așa alcătuite ca să rămâie pe căile sigure și liniștite ale vieții de rând. Sistemul său cam simțitor cerca avânt în mișcare continuă în valurile așa zicând continue a impresiunilor, gândirilor, simțirilor; dacă nu altcum: prin ostenele trupești. Cercând valurile spiritului cu inima sângerândă gustă din suferință, atacuri, abzițeri și jertfe alungând convulsiunea amorului ascutea după putință fiecare atac neaflându-ș niciării odihna. Nici în oarele de repaus înaintea caminului și lângă lampa sa nu concede să sece izvorul iritațiilor sale: cu o ștricteață și punctuositate nemai pomenită se observă din zi în zi, din an în an, din deceniu în deceniu citând suveniruri întunocate, făcându-ș inputări aspre fiind tras puternic de prăpastiile cele mai negre a sufletelor. Cu o voință de fer își moderează aceste procese a vieții acesteia fără de odihnă și sgomo-toasă; cu aceasta tirănie a minții însă numai potenția conturbările interne. Sau doară ne-am putea închipui aceasta natură ca pășind liniștită în șirul milionelor?

În legătură internă aflăm vioiciunea estra-ordinară a fantasiei sale cu construcția sa corporală. «În mine fantasia e mai puternică, ca celelalte însu-

șiri spirituale». În privința aceasta nu putem asemăna cu el decât poezii mari; ear nici de cât oameni de stat. Nu, nici pre Kossuth al cărui pathos vestit își află nutreământul mai mult în pasiune decât în fantasiă. Ba prea cred ca Kossuth nici-odată nu a văzut înaintea ochilor săi așa chiar icoana celor ce a crezut și a căror speranță și credință a deșteptat-o în națiunea sa: precum și-le închipuea Széchenyi acelea în cari dubita: icoanele pustirilor și stricăciunilor, focul și sângele. Cărțile și vorbirile sale, însuflețirea și meditațiunea sa, toate sunt pline de chipuri a căror asociare și tumult e chiar așa de bogat pre cât e de iritațios. Asemănările, exemplele, imaginile, referințele sale isvorăse așa de abundante, naturale și în colori atât de vii din sufletul său, cași cum ar fi condus numai de esplodările de rând a fantasiei sale e acel fir care îl lagă atât de tare și constant de poezie prelungă direcțiunea și activitatea practică a întregii sale cariere. Aceasta deveni apoi de poet, profet și sinucis.

Cu tot naturelul său iritațios, între toate ispitirile puternice ale fantasiei sale ținea nestrămutat de o axiomă morală: a fi stăpân nervilor și fantasiei sale, a se îndrepta cu lucru și jertfe până atunci până își va putea jertfi viața unui scop mare. Să-și coreagă, rădice și isbăvească națiunea sa. Aceasta năsuință, pre care o nase tradițiunile familiei și însușirile persoanei sale, pași foarte naturali cu o sete de mărire ca o poftă de laudă. Aceasta o observă și ducele Metternich carele cu ocaziunea celei de'ntâi convenire politice zice cătră Szögyény că: «e un politic sanguinic a cărui poftă de a fi laudat fără margini». «Nu știu» — zice el singur încă în 1819 — «că aceasta poftă și sete ne-mai pomenită unde mă va duce?» Spre norocul lui și al nostru: îl răpi însă pre calea misiunii sale mari naționale, care cale e însămnată prin șirul bogat al ideilor și faptelor. Renoirea, iritațiunea, lupta, ba și suferințele carele-a îndurat, i-au fost de trebuință. Încă în singurătatea sa din Döbling pre la

1888 încă zice: «mă mănecă furia după activitate». Cu un an după primul paș ce-l făcu pre terenul vieții publice, în toamna anului 1826 oprindu-se înaintea portretului tatălui său în muzeul național eschēmă astfel: «Tot timpul, mîntea și averea mea să fie a patriei! Ce noroc e a fi prețuit, onorat de compatrioții tîi, dar în Ungaria unde sunt atâtea prejudețē, nu o poți ajunge decăt mort». În această exclamare se dechiară toți acei factori ai persoanei sale cari i-am atins: iritațiunea spirituală, focul fantasiei, puterea tradițiunilor familiare și pofta de onoare.

Dar se dechiară și acea puternică simțire care i-a croit direcțiunea vieții și i-a desfipt ținta: *iubirea de patrie*. Conștiința chiară a acestui scop și calea conducătoare spre acela tîrziu ba cu greu chiar, să descălcese din spiritul său; isvorul aceleia, iubirea de neam trăea și influința încă de cînd era copil. Nu avem nici o cauză a nu da crezēmēt mărturisirilor din biografia sa proprie vestită *Kelet népe*, carea aparține celor mai glorioase foi ale literaturii noastre. În adēncul inimei sale umbla ochiul ager a unui spirit mare: «De cînd sum am o dorință nespūs de mare: desvoltarea Ungariei trăind în fiecare picur de sînge ce curge'n mine premărirea națiunei maghiare». Ce fel de impresiuni morale au nutrit acest simț care trăește în el cu cel mai mare foc al iubirei neamului său de sînge? A nutrit-o de sigur tatăl său despre care știm mai puțin decăt am dori a ști.

Că virtutea familiară, simțul său maghiar, le-a adus din Viena în Zala în inima sa, ne dovedesc și verșurile premăritoare a lui Csokonai cu cari îi dedică opul său *Tavas*. Dar ne-o dovedește și unica poesie maghiară a lui Széchenyi rămasă din 1817 în aceste cuvinte adresate maicei sale:

Te oktatól,

Tánácsollól,

*Te plántátlad szivemben a jót, melyben vagyok s leszek,
S a mi csakélyt Isten, uram s hazámért utóbb teszek:
A te munkád.*

Adecăt:

Tu mi învățasē-și

Tu mă instruasē-și,

Plântatu-mi-ai în inima binele

În care sum ș-oi fi,

Și ce biată pot face pentru Dzeu, rege, și patrie

Tot al tēu op va fi.

Raza iubirei fiești luminează inima și idealurile mamei cari prin acesta inimă au devenit a-lui. Contesei Iuliana Festetich e de a-să mulțami de sigur în mare parte spiritul «extra» ce domnea la casa Vienesă a lui Széchenyi. Acea ce zice Kazinezy, afirmă și Lunkányi crescătoriul de-oare-cînd a tînărului conte precum și Francise Toldy cari încă afirmă că în casa aceasta copii vorbeau numai și numai ungurește ba și patrioții cari se adunau acolo se consultau numai ungurește. E posibil că nu a pătruns în limba literaturii mai profund, că nu și-a cîștigat desteritate în predarea scripturistici, că prin călătoriile multe și-a perdut chiar din deprindere; a presupune însă acea că el numai la bătrēnețē să fi învățat ungurește ar fi absurditate ne mai pomenită. În limba cultă nime nu o duce dela precisiune 'n sus; constanția și originalitatea ce să chiar lipește așa zlcēnd de persoana noastră, ce o aflăm în scrierile lui Széchenyi: numai în atare limbă o putem afla în care ne-am jucat și în care ascultam oare-cînd povesti, a cărui suc l'am tras în noi încă ca copii. Mitul maghiar avu însă și altă influință asupra lui Széchenyi. Încă prin a doauē deconie colecțiunea de povesti a-lui Fáy, care mai tîrziu îi devoni amic și colaborator, una dintre cele mai bune și în adevēr ungurești cărți. Acele adevēruri cari le desvoaltă acele mituri, au avut o influință puternică și luminătoare asupra spiritului său.

Avem obligăminte față de patria noastră, dar pe patriotul bun numai iubirea de patrie împreunată cu muncă îl face acea ce trēbue să fie; să onorăm trecutul dar' să nu credem că acea ce părinților noștrii a fost bun și noauă ni-e astfel; să progresăm dar nu conduși de

noprecugetare ei de esperință; poziția oficialului și judelei numai prin dreptate și neegoism este binecuvîntată; cine face bine nu aștepto mulțămite, aceea o adevărată mărime fericitoare. Széchenyi într'o adunare generală a comitatului Pesta pre la a. 1836 s'exprimă că în el povestile lui Fáy au dat naștere celei dintâi idee, voință și abnegare de sine pentru ideile de reformă a patriei.

Intreagă elegia vieții maghiare încă din bună vreme a lovit urechea și i-a străbătut poate inima cu toate simțuirile leneviei și reamintirilor fără de speranță ce domneau pre atunci. Inima părintelui său prea adosă s' amărea vezënd aceeață înnapoiare fără de seamăn; jelea națiunea ruinândă și dată stricaciunii și muri «ca maghiar dar fără șperanță». Jelea sa amară fiul său numai lângă sareofag il pricepu, numai atunci i-s' deschisă ochii primind drept moștenire iubirea de patrie. Cariera li sta deschisă înaintea ochilor și simțul său național ajunsă la convingerea puterii sale renviătoare și mișcătoare de lume.

Că aceasta a poșezut-o el și mai înainte ne dovedește șirul întreg de izbueniri cari le putem afla și în cele mai vechi notiție ale sale. Isbucuirile activită-

ții sale infocate, espresiunile volante a iubirii sale de patrie și a memoriilor de acasă, fragmentele baladelor sale favorite și suspinele ambițiunei sale ungurești; câte-un suspin, câte-o izbuenire sarcastică suferitoare la jurstările maghiare.

Cine nu-și aduce aminte, să fi cedit chiar numai superficial, de acel loc citat des în nițițiile sale mai vechi in care s' însuflește numai și numai pentru pusteale goale ale pământului maghiar și pentru terenul larg al faptelor și pofetelor cari numai acolo au loc destul: «Eu trēbue că mă trag din cea mai veche viță de Huni!» striga el adese — ori. Aceste șiruri ne presintă prima poesie în literatura noastră cari cāntă și gloriefică legătura naturii și caracterului poporal maghiar — cu doisprēzece ani înainte de «*Alföldi kēpek*» vestite a lui Iosif Gaál cu care pășește în cereul motivelor poesiei ungurești și cu treizeci de ani înainte lui Pet'fi ajungând în 1823 la declarația că: «Nu este inimă pre care să o nutrească mai sinceră și mai ferbinte iubire de patrie ca a mea».

(Va urma.)

Zolt Beöthy.

BASME ȘTIENȚIFICE.

(de Nic. Densușian)

Este vorbă de «Cestionariul istoric» compus și edat de marele istoriograf românesc Nic. Densușian. Toate foile românești «cărora le zace la inimă luminarea faptelor mari și strălucite ale străbunilor nostri», toți bărbații literați, advocații, preoții, profesorii și plugarii a fost rugați s' binevoiască a le trimite răspunsurile lor la cestiona-

riul de față. Gazetele noastre reproducându-l acest cestionar, saltau de bucurie, scopul acestui cestionar il descoperi *Telegraful Român* (nr. 27) iată cum:

«D-l Nicolae Densușian, precum aflăm, s' ocupă de mai mulți ani în special cu acea parte a istoriei poporului nostru, care este mai puțin cunoscută și care abia este luminată de unele urme

și reminiscențe siguro ale trecutului. Aceasta e epoca de la colonizarea Daciei prin romani până la întemeierea principatelor române, respective până pe la anul 1400, când principatele române erau închiegate deja.

Înainte de a redacta aceasta însemnată și anevoioasă lucrare, dl Densusianu a aflat de bine a compune un chestionar, ca astfel să ieasă la iveală tradițiunile istorice, ce s'au mai păstrat ici-colo la poporul nostru despre acele timpuri depărtate, despre Dacia și popoarele ei, despre împărații romani, cari au stăpânit-o, despre restriștele neamului nostru de pe timpul invasiunii barbarilor etc., tradițiuni și reminiscențe, cari adeseori sunt de mare preț pentru istoriograful scrutaător».

Așa-dară în chestionar ar fi vorba de vremile întunecate înainte de Hristos cu sute de ani petrecute, până la anul 1400 când principatele române erau «închiegate» deja.

Să nu zăpăcim mult, dăm o parte din acest «chestionar istoric» de mare valoare dar de mai mare ris :

I.

1. Ce spuneau bătrânii, ce fel de popoare sau limbi păgâne au locuit în țara aceasta mai înainte de romani?

2. Să vorbește ceva în popor, că odată ar fi locuit pe acolo niște oameni mici sau pitici? — și ce s'a întâmplat cu ei?

3. Vorbiau ceva bătrânii pe acolo despre un popor cu numele de Daci? — ori de Geți?

— eum erau îmbrăcați, oameni a-cestia?

— locuiau ei la munte ori la șes?

— și ce s'a întâmplat cu ei?

4. Ce spun bătrânii, să mai află pe undeva vre-o rămășiță oare care de Daci ori de Geți?

5. Vorbiau ceva bătrânii, că odată

ar fi locuit pe a acolo niște popoare cu numele de:

— Celți? — Schiți (sau Schito)? — Scotoți? — Soci? — Georgii? — Vasilii? — Agatirși (Trauși)? — Sarmați (Sauromați)? — Sargați? — Anarți? — Teurisci? — Cistoboci (Costoboci)? — Predăvoni? — Rătăceni? — Biefii? — Burideni? — Cotenii? — Sensii? — Săldenii? — Ciaghiși? — Piefigi? — Bastarnii? — Caucoieni? — Carpi (Carpiani)? — Peuceni? — Iași (Iasigi)? — Rosolani? — Velți? — Osii? — Gotini? — Harpi? — Britolagi? — Tagri? — Tirangeti? — Tiriți (sau Turite)? — Neuri? — Meterei? — Crobyzi? — Marcemani? — Quadi? — Savari? — Boi? — Breuci? — Aravisci? — Scordisci? — Traci? — Trivali?

— și ce s'a întâmplat cu popoarele acestea?

6. Să vorbește ceva în popor, că odată oamenii pe acolo să fi locuit în peșteri, în bordece, ori în gropi pe sub pământ?

— și dacă să mai află pe acolo astfel de gropi?

7. Să află pe acolo suterane ori peșteri, pe unde să ascundeau în vechime oamenii cu vitele lor de frica dușmanilor, și dacă să găsească ceva urme de zid la gurile acestor peșteri?

8. Să află cumva pe la țăranii de acolo casă de lemn construite pe stâlpi înalți având loc liber de desubtul casei, cum este de exemplu la coșare?

— ori dacă să găsească prin locurile băltoase de acolo stâlpi sau pociumpi de lemn, pe cari să fi fost odată casă?

(Aici referentul este rugat să semneze o astfel de casă, dacă să mai află undeva pe acolo).

Ce spun țăranii, pentru ce scop au fost construite în vechime casele pe stâlpi înalți de lemn? Nu cumva fiind-că locurile erau băltoase, ori poate din altă cauză?

10. Cum sunt așezate casele oamenilor prin satele de acolo?

— pe deal, ori pe vale?
unele lângă altele?

— ori dacă sunt separate și împărțiate.

11. Ce spuneau bătrânii, oare popoarele cari au locuit pe acolo mai înainte de romani, s'au ocupau ele cu lucrarea pământului; dacă cunoșteau grâul și celelalte feluri de bucate?

12. S'au vorbește ceva în popor, că odată oamenii din ținutul de acolo s'au nu fi avut locuri anumite de arătură și de fâneațe; ci pământurile pe arătură și fâneațe s'au împărțiau în fie care an de nou între săteni?

13. Pe unde s'au ocupa țeranii mai mult cu prăsirea cailor, decât cu economia de vite și de oi?

14. S'au afla pe acolo vr'un munte, pe care poporul s'au socotească de munte sfânt, și cum s'au numește muntele acela?

15. Ce spun bătrânii, ce lege aveau oamenii, cari locuiesc în țeara aceasta mai înainte de romani?

— aveau ei vr'un munte sfânt, unde s'au închinau și făceau rugăciuni?

— la ce Dumnezeu s'au închinau ei?

— și dacă le era ertat să mânânce carne și să aibă mai multe femei?

16. S'au vorbește ceva pe acolo despre niște oameni sfinți cu numele Zamolose și Deceneu?

17. S'au afla cumva prin satele de acolo oameni, cari s'au țină de păcat a bevin și s'au socotească vița de vie ca o plantă necurată?

18. S'au afla acolo oameni, cari s'au nu mânânce carne din nici un fel de animal?

19. Pomeneste ceva poporul pe acolo de niște duhuri necurate cu numele de:

— Gebeleiz? — Sabațu? — Sarmandu? — Sule? — Sulevii? — Bende?

20. S'au vorbește ceva în popor, că odată s'au fi aflat pe acolo sabia Dumnezeului, care după credința păgânilor purta războaiile în vechime.

21. a S'au afla cumva prin munți de acolo stânci ori pietri mari, cari s'au aibă

cova asemănare cu tipurile de om ori cu tipurile de animale?

— Și ce spune poporul despre petrele acestea?

21. b S'au afla pe acolo urme de urici și de oameni, ori de animale (de cai, urși etc.) săpate în stânci?

21. c Dacă s'au afla pe acolo biserici săpate în peatră și cine a făcut bisericile aceste?

22. Spuneau ceva bătrânii, că odată ar fi locuit pe acolo niște oameni, cari purtau haine femeiești, și cum s'au numia poporul acesta?

23. În ce sate este obiceiul, ca oamenii să umble cu capul descoperit (gol) eara și vara, fără să fie în jale?

24. Este pe acolo obiceiul, ca bărbații și femeile, când lucră, să s'au desbrace de cămașă până la brâu, sau numai pe un umăr oarecare?

25. Este pe acolo obiceiul, ca țeranii să umble cu barba nerasă?

26. Prin ce sate ori suburbii femeile poartă pe cap numai o cârpă în care s'au și leagă părul dinapoi?

27. Este pe acolo obiceiul, ca oamenii să s'au zugrăvească corpul cu semne sau figuri?

28. Ce s'au vorbește, în cari sate anume oamenii sunt mai lodromani, fac mai mult rău vecinilor și opuneri autorităților?

29. S'au vorbește ceva, că în vremile vechi s'au fi venit pe acolo cu bătaia niște crai cu numele de:

— Sesostre (ori Sesoose?)

— Darie?

— și Alesandru Macedon?

30. S'au afla pe acolo vr'un stâlp vechiu de peatră cu semne și figuri, pus acolo de un craiu, sau împărat oare care?

31. S'au vorbește ceva în poporul de acolo despre niște crai cu numele de:

— Sarmis?

— Critasiru?

— Burebistă?

— Deccebal?

— sau cu alte numiri asemănate?

32. Spuneau ceva bătrânii, că în

vremile vechi un craiu oare care s'ar fi ucis singur în munții de acolo?

33. Să află cumva pe la țărunii de acolo numele ori conumele următoare:

— Ariapit? — Bicile? — Burebis-ta? — Deccebal e — Dacu? — Dada? — Dabija? — Daul? — Daza? — Dieocomis? — Dorpaneu? — Dece-neu? — Diege? — Dromichote? — Camosie? — Cotiso? — Cothela? — Orole (Role)? — Scoril (Coril)? — Sola? — Sitaleu? — Susag? — Seuthe? — Sabațu? — Vezina? — Zalmoese? — și Zyrase?

— ori alte nume și conume asemă-nate?

34. Să află pe acolo ruine de cetăți cu numele de Dava, Daba, Deva, Deba, Dova, Doba?

— ori numiri de localități cu termi-națiunea aceasta? D. e. Petridava, Capi-dava etc.

35. Să afiă pe acolo ceva ierburi sau buruieni cu numele următoare:

— amalustă? — aniassece? — ap-rus? — arboria? — bles? — bo-dală? — caropitlă? — cercerafron? — chinovilă? — coadamă? — coti-tată? — crustane? — cucolidă (co-colidă)? — dachină? — dieliă? — din (sau dun)? — diodelă (diodetă)? — dohelă? — dohleă (dolhea sau discopelă)? — dracor? — drocilă? — fitofdedelă (fitofdetelă)? — go-noletă? — laes (sau lacă)? — man-tiă? — mozulă? — ninon? — ol-mă? — ormiă? — polpum? — pria-delă (sau pegrină)? — prodiornă? — propedulă? — porna? — ratibi-dă? — riborastă? — salia? — scardiă? — scita (ori schita)? — schiare? — sebă? — sieuponecs? — simpaces (simpleacs)? — sipo-tă? — stirzosilă? — tulbilă? — toră? — tutastră? — zired? — zuosti (sau zuoster, zonuste)? — ori plante cu alte numiri asemenea

acestora?

36. Să aude pe acolo în gura popo-
rului cuvinte:

— Sabaia?

— Tiraboști?

— și ce anume însemnează cuvîn-tele acestea?

37. Să găsece prin ținutul de acolo vase de pământ nesipos, lucrate într'un mod primitiv și arse mai rău?

— ce formă au vasele aceste, și ce fel de figuri sau flori sunt pe ele?

(Referentul este rugat să desemneze aci for-ma și figurile mai obicnuite.)

38. Să găsece în părțile de acolo arme și instrumente de peatră?

39. Arme și instrumente de os.

40. Arme și instrumente de bronz (aramă mestecată cu zinc), anume:

— sabii? — vîrfuri de lănci? — pumnale? — busdugane? — cămeși de zale? — seaturi? — coifuri? — paturi de arcuiri? — cuțite? — so-curi? — seceri? — coase? — cio-cane? — dalte? — pisăloago? — ferestree etc.?

41. Ori vase de bronz, anume:

— oale? — căldări? — blide? — tigăi? — gălete?

42. Sau ornamente de bronz cum sunt:

— ace? — verigi pentru gât, și pentru brațe? — inele? — cercei? — mărgelile? — brăuri? — agrafe (fibule sau copcii)? — lanțuri? — spirale?

43. Să găsece pe acolo figuri de oameni ori de animale, lucrate din metal într'un mod mai grosolan?

44. Ce spuneau bătrânii, din ce țară să aduceau în vechime armele, instrumentele și vasele de bronz?

45. Să vorbește ceva, că odată tre-ceau pe acolo neguțatori cu mărfuri în-cărcate pe cămile?

— de unde veneau neguțatorii ace-s-tia și încetr'o mergeau?

46. Spuneau ceva bătrânii, că odată veneau pe acolo neguțatori cu mărfuri din India?

47. Să găsece în ținutul de acolo bani vechi de argint, infățișând pe o parte un cap barbar cu coroană de lauri, car pe altă parte un călăreț, sau un cal.

48. Să află cumva între banii acestea unii, cari să aibă o culoare sură gălbuiă (argint mestecat cu bronz), iar alți să aibă o formă conevă?

49. Să găsească pe acolo bani vechi de argint, înfățișând pe o parte o vacă cu un vitel sugând?

50. La ce fel de bani le zice țărării de acolo: bani de ai Dașilor?

— din ce metal sunt banii acestea?

— ce tipuri și ce inscripțiuni au?

51. Să află undeva în ținutul de acolo ridicături de pământ numite movile, măguri sau gorgane?

52. Cum sunt așezate movilele acestea?

— în grupe?

— ori în șir, pe lângă drumuri, și la distanțe egale unele de altele?

53. Ce nume deosebit au măgurile mai mari?

54. Ce spune poporul despre movilele aceste, cine le-a făcut și pentru ce scop anume?

55. Să vorbească ceva pe acolo că în movilele aceste în vechime, s'ar fi înmormântat oameni?

56. Să vorbească ceva pe acolo despre movila lui Novac, și unde să află movila aceasta?

II.

57. Ce spuneau bătrânii, de unde să trage neamul nostru românesc?

— și cine a adus pre români în țările acestea?

58. Vorbeau ceva bătrânii, că strămoșii noștri înainte de a veni aici au locuit lângă mări, ori lângă locuri năsi-poase?

59. Ce spuneau bătrânii, cum au venit strămoșii noștri aici?

— au venit ei ca țărani (plugari)?

— ca militari (cătane)?

— ca păstori?

— ca băiași?

— ca luntrași, plutași, navigatori?

— ori ca neguțători?

60. Ce să spună, pe ce drumuri au

venit strămoșii noștri, când au descălecat dâșii mai întâiu în țeara aceasta?

61. Ce să vorbească, când au venit strămoșii noștri în țările aceste au aflat dâșii aici pe alți oameni, și cum au fost primiți de oamenii acestia, bine ori rău?

62. Să vorbească ceva pe acolo despre un viteaz cu numele de Trațian sau Trojan?

— cu cine s'a bătut dâșul?

— și unde era scaunul domniei sale?

63. Prăznuțește cineva pe acolo pe un sfânt cu numele de Traian?

64. Să vorbească ceva în poporul de acolo despre o cetate mare cu numele de Roma și ce spuneau bătrânii despre cetatea aceasta?

65. Să află cumva pe acolo vr'un sat, vr'un cătun, ori loc, cu numele de Roma ori Ruma?

66. Să aude pe acolo în gura poporului cuvântul Râmlean?

— și ce oameni să înțeleg pe acolo sub numele râmieni?

67. Să află acolo la cineva vr'o cronică vechiă, scrisă cu mâna (netipărită), în care să se spună, de unde au venit românii și cum s'au așezat ei în țările acestea?

III.

68. Ce spuneau bătrânii, cum s'a întemeiat satul, târgul sau orașul de acolo?

69. Ce obiceiuri erau pe acolo în vechime, când să întemeia undeva un sat nou?

70. Să pomenească ceva în popor, că atunci să încungiura hotarul satului cu o brazdă de plug?

71. Să vorbească ceva în popor că atunci când au descălecat românii aici, ar fi încungiurat cineva țeara aceasta cu o brazdă de plug?

72. Să vorbească ceva în popor des-

pre un plug de aur sau despre un plug de aramă?

— ce brasdo s'au tras cu plugul acesta?

și unde se află ascuns plugul acesta?

72. Ce spuneau oamenii bătrâni, cum au câștigat strămoșii lor pământurile de arătură, fâneațele și munții de acolo?

74. Se povestește ceva în popor, că odată s'ar fi împărțit între oameni pământurile de arătură și de fâneațe?

— cum s'a făcut împărțeaua aceasta?

— s'au tras cumva pământurile la sorți?!

75. Ce se vorbește pe acolo, în vremile vechi au avut toți sătenii părți asemenea de mari din pământurile de arătură și de fâneațe?

76. Să vorbește ceva în popor, că odată oamenii din satele de acolo nu aveau să plătească stăpânirii nici un fel de dare?

77. Ce spuneau bătrânii, cine a adus mai întâiu în țeara aceasta grâul și celelalte feliuri de bucate?

78. În câte câmpuri e împărțit hotarul satului de acolo?

— și cum se numese diferitele câmpuri de arătură, ori părți de hotare?

79. Se află pe acolo vre-un câmp de arătură, ori drumuri de hotare cu numiri cam asemenea cuvintelor următoare: Decumanus, Cardo, Limes?

80. Drumurile hotarului de acolo se înrucisează cumva în mijlocul satului?

— și în ce direcțiune merg?

— spre răsărit-apus și meazăzi-mează noapte?

81. În ce direcțiune merg acolo holdele sau pământurile de arătură cu capetele lor?

— dacă au una și aceeași direcțiune în toate câmpurile de arătură?

82. Ce fel de proprietate de pământ se înțelege acolo sub numele de «moș» și de «bătrân»?

83. Ce fel de pământuri se înțeleg acolo sub numirea de:

— agru? — curca? — delniță — descetină? — falco? — funie? — holdă? — islas? — imas? — jirebic? — lanț? —

laz? — loc bătrânesc? — meșdină? — pământ viran? — obrejă — obrațe? — ogor? — pogon? — ponor (ponóro)? — rozor? — sôrte? — sfôră?

84. Ce înțelege poporul pe acolo sub numele de codru de pământ?

* * *

Apoi mai urmează o grămadă de întrebări de coloritul acesta.

Despre ce este vorbă? Este vorbă despre istoria rumânilor până la 1400 după Hristos. Bine.

Pă la finea seclului trecut s'a compus istoria rumânilor de acărei basme nici astăzi nu ne am putut mântui. Șincai și Maior au făcut o istorie, și dela cele zise de acești oameni nici astăzi nu ne abatem. Așa dară istoriografia rumână în durata unui seclu n'a făcut un pas. Ne plac basmele trecutului. De atunci s'a resfoit toți istoricii trecutului, s'a resturnat arhivele și bibliotecile mai însemnate și n'am aflat un document, care ne ar asigura că poporul rumânesc e de origine dacică. Trecutul, datinile, limba poporului ne îndrumă spre Balcani și noi totuși ne lipim de Dacia, ca scaiul de oi. Istoria noastră s'a făcut din punct de vedere politic; interesele științii, adevărul n'au făcut parte din munca noastră. Suntem convinși că abătându-ne de originea dacică, ne vom pierde toate bunurile din Ungaria, și așa suntem legați de o minciună pentru acărei voiă trebuie să mințim continuu.

Dl. Nic. Densușian în chestionarul seu «istoric» vorbește despre faptele petrecute înainte cu mii de ani ca cum acelea ieri s'ar fii întâmplate. «Ce spuneau bătrânii» de-

spre Geți, despre Daci, despre Celți? Oare Densușian despre ce «bătrâni» vorbește? Oare vr'un rumân, după ce poporul rumânesc s'a format cu multe sute de ani după daci, văzut-a, ori cât de bătrîn s'fi fost el, un picior de dac? Pot bătrînii vorbi despre întîmplările petrecute cu mii de ani mai n'ainte, ca p'ce vorba lor să putem clădi istoria unui popor? Ce istoriă va fi istoria lui Densușian, fii-va acea o carte serioasă respectată din punct de vedere științific istoric? Va fi o carte de povesti și istoria rumânilor va fi falsificată prin o grămadă de basme, de cari nu ne vom mântui nici cu sudoarea seclilor. Are istoria popoului nostru lipsă de minciuni?

În ziua de astăzi, când tot rumânașul s'pune, fără ca să învețe, chiar lângă împ'ratul Traian; s'crede a fi un Stefan, sau Mihaiu Viteazul; astăzi când stările politice poruncesc în bine în rău o solidaritate și din grația Ligei culturale nici de minciunile cele mai încarnate nu s'feresc oamenii, când este vorbă, cu ori-ce preț, de a conlucra ca origine, continuitatea dacică să fiă încâtva documentată, — la cestionarul istoric al lui Densușian vor sosi răspunsurile cu carul. Iată câteva dintr' aceste răspunsuri.

Răspunsul Șeșeștenilor la a 3-a întrebare.

«Poporenii noștri s'numesc «daco-romani». În satul nostru și astăzi trăiește o rudeniă de a lui *Deceneu* în persoana Apostolului nostru Lucaciu. Mulți ne închinăm lui.»

Apoi la întrebarea 31-a.

«Despre Sarmis, Critasiru, Burebistă, Decebal în popor nimic nu s'aude, s'vorbește însă mult despre un mare om

cu numele: *Tirța-Pirța*, care a fost fratele lui *Strîmbă-lemne*.»

La întrebarea 28.

«Oamenii din Șeșești și Șoimuș sunt Iodromani, cu popi cu tot fac mult rău vecinilor și opuneri autorităților. (Întrebarea 24): La noi există obiceiul ca bărbații și femeile să s' desbrece, în unele cazuri și în jos de briu. Un obicei roman-dacic. (Întrebarea 26): Prin sat femeile, ce s'numesc țigănci, poartă p'ce cap numai o cărpă în care 'și leagă p'cerul. Obiceiul acesta de mii de ani există în Dacia la toți accia, cari n'au avut bani ca să-'și cumpere năfrâmi.

(Întrebarea 30): În Cluj s'afli mulți st'elpi vechi de piatră cu semne și figuri; st'elplul lui St. Iosif, înaintea caselor piaristilor; p'ce piața Clujului st'elplul împ'ratului Francisc; în Oșorheiu st'elplul lui Bem etc.»

Apoi vor mai sosi și la celelalte întrebări răspunsuri: «Bătrînii mult vorbesc despre Baba Hircă; să zice că ar fi avut obiceiul să-'si sufle nasul, precum și-l sufliă prostul de la sat. Un obicei de mii de ani, să poate observa în tot satul rumânesc din Dacia.»

Și dl. Ar. Densușian ni o va compune istoria noastră după povestile bătrînilor, și el s'va jura că toate acele sunt drepte. Și legislațiunea rumână, prin influința Ligei, va aduce legi ca tot omul să creadă povestilor bătrînilor.

La alte popoare nu s'pot întîmpla astfel de flecuri. La alte popoare istoria, știința are de scop a delatura tot neadev'rul din istoria popoarelor, a stîrpi minciuna și a restabili adev'rul; noi cu «renumitul» nostru istoric umblăm pre alte cărări; noi inducem basme, povesti în istoria noastră cugetând că cu astfel de seduceri vom fi un popor mai ales, mai însemnat, mai cult.

Cu minciunile lui Huru, cu colindele lui Marianescu (Jocul,

de 2000 de ani!!), cu epopea Marcului ne am blamat. Tendința noastră a fost cu neadevăruri a documenta continuitatea noastră dacică. Astăzi dl Densușian, mai îndresneț, voește a înscena chiar un scandal literar. Poporul rumân n'are lipsă de a să împăna cu pene streine; de

a-și face o istoriă plină de basme. Dacă dl Densușian nu ni-o poate seriă istoria noastră după documinte serioase, apoi dee-le pace bătrînilor a căror memoriă nici până la tineretă nu ajungă, ne cum să ajungă la fapte de 2000 de ani.

Nic. Almășan.

CU ACELEAȘI ARME.

Dacă în purtarea și faptele legistilor bucureșteni, cari ca iconarii rusești prin Orient, așa și ei cu «memorande», «repliei» și «proteste» subsuoară colindă prin Europa cultă apusană, am afla un gram de logică, minte, liberalism, sau toleranță, apoi atunci și noi cu drag ne am alipi de ei și am cumpăra din marfele lor. Purtarea și faptele lor însă sunt chiar ca icoanele iconarilor rusești fără gust făcute, cu chipuri schimosite; figurilo cu ochi înholbați, cu gura trasă până la urechi, pe fețe cu picuri de lacrimi ca niște crastaveți fără ea să arete ceva patimă sau simț obrazul pingălit, de multe ori din coloare verde.

Nouă mult ne ar plăcea, dacă rumânismul în Orient ar fi reprezentat cu o digritate corespunzătoare ideilor apusene. Tare suntem întristați când observăm că această dignitate e călcată în picioare și mulți dintre «Apostolii rumânismului» n'au atâta logică și simț de dreptate cât să află la negrii din fundul Africei întunecate.

Intre ei și alții este o diferență colosală; lor toate, altora nimic; ei pot d. c. lăvi cu măciuca, alții nu pot nici bătă a prinde în mână, după-co acea să poate folosi și de armă.

Comunicăm mai la vale dovezile noastre. Dăm loc unui articolu estras din foia bucuresteană, «Peninsula Balcanică» (nr 13), iată cum sună:

I.

«București, 57 Martie, 1893.

Era o vreme când poporul românesc și cel bulgar, având o politică aveau și motivele de bucurie și durere, de tendințe și aspirațiuni; pe atunci o strânsă și sinceră amicie le unea. De când însă, din mărînimia repausatului Sultan Abdul-Aziz, obținură recunoașterea limbei lor ca limbă de stat și putură fără prejudiciu pentru comerțul lor, să părăsească limba greacă; de când toți Bulgarii strânsi în jurul steagului lor își creară prin toate comunele școli și bisericii naționale; dar mai ales de la crearea unei Bulgarii autonome, o ridicolă schimbare s'a operat în raporturile lor cu cele-lalte neamuri și mai ales cu Românii. *Sclavul de ieri își iea astăzi aere autoritare*, în ori-care diferend față de vechii lor amici și aliați *manifestă veleități de superioritate*, mici tirani, mici violențe foarte puțin potrivite, de o cam dată, taliei lor.

Am avut atâtea secole limba și cultura greacă; am avut un eler care ne a făcut și ne face un perpetuu resboi, cu toate acestea n'au fost în stare să ne desnaționalizeze; am resistat tuturor persecuțiunilor. Ceea co n'au putut face însă Grecii, vor face de șigur Bulgarii. Ce a devenit puternicul element românesc din Eem unde astăzi nu'l găsim? Ce au devenit cele două din trei părți din întreaga populațiune a Traciei, care încă la înce-

putul secolului acestuia erau încă românești? S'au bulgarizat sau sunt aproape de a se bulgariza; nimeni nu i-a cercetat, nimeni nu-i cunoaște; cei în drept de a o face, au altele de făcut. *Bulgarii sunt un pericol pentru naționalitatea noastră cu atât mai mare cu cât suntem amestecați cu dânsii, și prin forța lucrurilor daraverile comerciale, necesitățile zilnice fac pe Români să învețe și limba lor. Dacă, deci, copilărescul neastâmpăr în care petrece statul nou creat, ar aduce din nou în fața Europei estiuena orientală, și interesele multiple ale acestia din urmă ne ar face să încăpem pe mâinele Bulgarilor, naționalitatea noastră este compromisă, nămicită pentru tot-d'a-una; căci nu există nici un colț de pământ în lume unde intoleranța să fie mai mare, mai violentă, mai puțin potrivită cu ideile secolului nostru ca în statul bulgăresc.*

A doua-zi după proclamarea autonomiei bulgare, școlile românești foarte reduse la număr, care funcționau regulat de zecimi de ani la adăpostul nemărginitei toleranțe a imperiului Otoman, au fost închise. Polemicile de acum în urmă cu ziarele grecești, cu ocaziunea organizării școalelor bulgare, relativ la școalele comunităților grecești, dovedese în de ajuns vederile strâmte și egoiste de care fac uz Bulgarii; în același timp ne face să prevedem soarta școlii românești din Macedonia când am avea nenorocirea să devenim prada lor.

Dacă acțiunea bulgărească s'ar margini numai la ei; *dacă șovinismul lor n'ar trece limitele Bulgariei, n'am fi zis nimic: ori cine este stăpân să facă în casa sa cum îl taie capul.* Din nenorocire lucrurile se petrec într'alt-fel. În Turcia, după exemplul Grecilor — căci un csemplu rău pururea găsește imitatori — cât timp s'au bazat pe prietenia marelui lor protector au trimis bande de tâlhari, poreclii revoluționari, pe care poporul îi cunoaște sub numele de comitani, ale căror isprăvi le vom desfășura. *În contra României libere întrețin pururea un spirit de revoltă pentru anexarea Dobrogei; în ochii tinerimei, România este prezentată ca nedreaptă, arbi-*

trarie și dușmana neamului bulgăresc. — În șovinismul lor juvenil fac Dobrogea, în hărțile lor deografice, ca făcând parte din Bulgaria. Aceste idei, strecurate în cărțile didactice, se împrăstie prin mijlocul școlilor bulgărești și în România de dincolo de Dunăre, provoacă dușmăni între supușii statului român, poate și înțelegeri subversive cu agitatorii panslaviști. Numai așa se explică cum Bulgarii din Tulcea vorbesc pe față, fără nici o jenă manifestă în public dorința de a se alipi de patria mamă; așa se explică și lipsa, până acum trei ani, a portretului Maj. Sale Regelui Carol în școlile bulgare din Tulcea.

Chiar Episcopatul bulgar, acordat acum trei ani de înalta buna-voință a Maj. Sale Sultanul Abdul-Hamid II, a fost, pentru singura biserică românească dependente de dânsul, un izvor de violențe, șicane și incarcerări. Ce să zici? Este veche și adevărată zicătoarea românească: «Țiganul, când a ajuns împărat, întăiu pe tată-său l'a spânzurat.»

Asupra tuturer acestor fapte, pe care le am atins în fuga condeiului, vom reveni. Pentru numărul viitor ne propunem să arătăm dușmănia Episcopului bulgar cătră singura biserică românească.»

Cetitorule cinstit, sterge din articolul citat numele bulgarilor și-l pune pe al legistilor rumâni, iată cum va suna acel articol:

«...dacă șovinismul lor n'ar trece limitele României n'am fi zis nimic, ori cine este stăpân să facă în casa sa cum îl taie capul... Au trimis bande de... revoluționari... În contra Ungariei libere întrețin pururea un spirit de revoltă pentru anexarea Transilvaniei; în ochii tinerimei Ungaria este prezentată ca nedreaptă, arbitrarie și dușmană neamului rumânesc. În șovinismul lor juvenil fac Transilvania în hărțile lor geografice ca făcând parte din România. Aceste idei strecurate în cărțile didactice se împrăstie prin mijlocul școlilor rumânești și în Transilvania provoacă dușmăni între supușii statului maghiar poate și înțelegeri subversive cu agitatorii panslaviști. Numai așa se explică cum rumâni din Transilvania vorbesc pe față în contra Ungurilor și fără nici o jenă manifestă în public dorința de a se lipi de patria mamă. Le face aceste sclavul de ieri... manifestă valeități de superioritate.»

Din cuvânt în cuvânt să poate aplica la purtarea legistilor față de statul ungurese.

Dobrugea de fact aparține statului român, însă acel pământ înainte de congresul din Berlin a fost pământ bulgăresc. Bulgarii pre pământul acela sunt autochtoni. Grecii pe pământul Macedoniei sunt autochtoni; nime nu va tăgădui, acel pământ a fost alui Macedon împărat.

Și totuși ligiștii susțin că autochtonia nu dă titlul de posesiune unui popor asupra unei țări. Dobrugea și Macedonia după părerea acestora totuși e pământ rumânesc pre lângă toată autochtonia bulgărească și grecească. Nici nu-și caște gura nici un bulgar nici un grec în treaba asta, mai ales afară de «limitele» Greciei și ale Bulgariei.

Ligiștii în Orient lucră cu d'aceste principii. Întorcându-se cu fața spre Apus au alte principii. Fără autochtonia nu putem fi proprietarii unui pământ. Transilvania e pământ rumânesc după ce a fost encherită de Traian înainte cu o mie și opt sute de ani. Traian cuceritorul; după părerea ligiștilor, a fost socrul lui Ghica, sau Catargiu, fratele lui Vlad Țepeș. Românii fiind autochtoni în Transilvania, pământul e al lor. Apoi ei pot agita spiritele și afară de «limitele» României, pot face găleavă în toată Europa. Un gram de logică, de consecvență dacă este în aceasta lucrare, apoi atunci și hoțul din drum încă lucră bine zicând: »Ce e al meu acela e al meu, ce e al tău acela încă e al meu!»

II.

Cu treaba jidovilor din România încă așa stăm. Ne mirăm cum de-i poate suferi alduitul pământ pe de asupra lui pre acci oameni, cari lucră cu două măsuri; au două cumpene, una pentru ei înșiși, alta pentru alții.

Bieții jidovi în România «liberă» sunt selavi, fără drepturi. Gura ligiștilor e plină de libertăți, de liberalism! Suferitorul în toată țara are un drept care nu poate fi răpit de nimene: dreptul d'a să vaiete. Acela care pătimizește vrând novrând să

vaietă, plânge. În România sunt alte legi. Jidovii prin o lege brutală votată de camera rumână s'au eschis din școlile rumânești. O pată neagră; un atentat brutal în contra ideilor umane ale seclului al XIX-lea.

Jidovii ținând o întrunire, au adus următorul conclud:

«Evreii din Capitală adunați în întrunire publică în ziua de 14 Martie 1893:

Considerând restricțiunile introduse de Cameră în instrucțiunea publică primară și profesională ca o gravă și nedreaptă lovitură îndreptată contra Evreilor.

Considerând aceste restricțiuni ca neechitabile și anticonstituționale, căci Evreii plătind toate dările către Stat, trebuie să se bucure de toate beneficiile ce rezultă din ele și mai presus de toate de școală, care este paladiul luminei și lumina aparține tuturor,

Considerând ca un pericol pentru țară crearea unei clase numeroase ignorante,

Protestăm încontra intențiunii condamnable de a sdrobi o minoritate slabă și desarmată, compusă în mare parte din pământeni, ce simt pentru țară și cu țara.

Ne constituim într'un grup solidar de secțiune pentru a face demarșele necesare, legale.

Esprimăm revolta noastră sufletească încontra atacurilor nedemne și calunioase îndreptate împotriva noastră de unii d-ni deputați, și via noastră recunoștință tuturor acelorora, cari au vorbit în favoarea Evreilor servind prin aceasta o cauză dreaptă.»

Doamne ferește! Un vifor ne mai pomenit, de să îngrozește toată ființa omenescă. Vine presa rumână «liberala», vin legiștii, acărur gură e umflată de liberalism și umanism, și vorbesc astfel. Funcționarul (nr 533):

«Jidanii se agită. Da, urmașii lui Iuda Iscarioteanul au început să se agite împotriva noastră. Acești străini, cari puzura au eutrerat lumea, pripășiți aici de prin Galiția, Rusia și alte părți de pe unde au fost alungați, au început să 'și arate colții, au început să verse asupra-ne, amarul lor venin.

Este știut că, idealul acestor ucigători de popoare nu este altul, de cât de a transformă o-dată frumoasa România într'o provincie jidovească. De acca vecinicie sunt nemulțumitori, vecinicie strigă că sunt persecutați, și, zic ei, nu vor înceta d'a striga de cât numai atunci, când tuturora li se vor da drepturi politice, când toți ace-

ști voneticii vor fi considerați de *o potrivă cu românii*, cari 'și-au vărsat sângele ținând piept barbarilor spre a apăra pământul strămosese.

Dar, când mai dăunăzi au văzut că *criminalul lor scop* nu va fi ajuns, când au văzut că ideile lor sunt risipite, atunci au început să se svârcolească, și să strige până la al 7-lea cor, că în această țară pentru dâșii nu există libertăți, ei numai persecuții.

A fost de ajuns zilele trecute cu prilejul votării legii învățământului primar, ca deputatul C. A. Cuza propue amendamentul de care am vorbit în numărul trecut, pentru ca prin coloanele ziarului Egalitatea și a tuturor foitelor jidovești, să se deslănțuească o furtună teribilă, o ploaie îngrozitoare de epitete uricioase și de injurii stupide, la adresa patriotului deputat Cuza, și prin urmare, a țerei întregi.

Atâta n'a fost d'ajuns.

În urma votării amendamentului Cuza, jidovimea din capitală în frunte cu gazetarii lor și cu coreligionarii lor de pe băncile Universității, au provocat Dumineca trecută o *întrunire, pentru a protesta — ei, acești străini veniți aici de eri de-alaltă-eri — în contra unei legi votate de parlamentul român!*

De astă dată însă îndrăsneala jidovească pare a nu mai avea margini. Bazați poate pe zicătoarea, că: «românul e prea răbdător», ei abuzează prea mult de această răbdare, în cât au *ajuns să provoace și întruniri de un caracter emina-mente anti-național, să facă tot felul de agitări și să ne batjocorească în modul cel mai infam*, lucruri ce nu le ar fi de loc permise în nici o altă parte de lume.

Inima ți se sfâșie de durere și un fior de resbunare simți cum 'ți străbate peptul, când vezi o *îndrăsneală nețăr-murită* din partea acestor străini, cari vecinic au trăit separați de popoarele cu care au fost în contact, și cari cu ori-ce chip caută să ne îngenunche și pe terenul politic și național, după cum ne-au în-genu-nchiat deja pe cel economic.

După cum se vede, această rasă care a fost ruina multor popoare, acești păgâni cari ne-au păngărit altarele, *voesc azi să ne impune ca să-i primim în școl-lele noastre, să le dăm drepturi politice, totul în fine, apucându-se la caz contrar de agitații și de proteste (astă-zi în-lăun-tru și mâine poate și în afară); atunci, când văd că răbdarea noastră e pe sfâr-șite și când presimt că momentul de a ne redeștepta nu e departe.*

Credem însă că guvernul va fi de-stul de prudent pentru a nu tolera ase-menea întruniri făcute cu scop anti-națio-nal de acești tulburători de ordine; *căci alt-fel poporul singur la un moment dat 'și va ridica mâna'i de fer pentru a strivi pe vrăjmașul care voeste să ne sugrume exi-stența națională!* Din Moldova.»

Apoi iarăși «*Tribuna*», e foarte re-voltată de discursul d-lui Carp; aprobă hotărîrea luată de Cameră și nu crede adeverate celo afirmate de d. Carp, căci Românu, *poporul cel mai tolerant și mai blajin*, nu e capabil de a comite nedrep-tăți — *și de ar fi adevărate nu trebucau spuse*. Infine sfirșește cu o tiradă impo-triva Evreilor, cari ar putea să domineze pe Români, de nu s'ar lua măsuri de apărare contra lor. . .

Și vorbește în numele poporului «tolerant» și blajin» în următoru chip (nr 67):

«*Obrăznicia jidovească n'are margini. În România, unde nici nu există cestic evrească, deoare-ce este un stat curat național, ei au nerusinarea să afirme că sunt persecutați* . . . etc. etc. etc. Bêr-făiturile blăstămaților plătiți dela Tribuna nu fiē registrate în această prețuită Re-vistă.

Omul ar crede că jidovii au aprins Mitropolia bucureștoană; că au pârjolit țara de la un colți până la altul. Nimic. Ei sō roagă ea România «liberă» să-lo deie intrare în școli, după ce ei încă dau dare și-'și varsă sângele pentru țară. De la niște oameni cu gura plină de libera-lism, cu capul plin de cultură apusană, cu inimă plină de umanism, cu care ei prin statele culte sō fălese, omul ar aștepta

II.

ca să-l recunoască, dacă altă nu, dreptul de plâns al jidovilor, atunci când ei se amestecă în treburile noastre interne și se plâng în numele nostru în străinătate. Ei, în țara lor în contra plânsurilor subjugatei se apără cu «mâna de fier al poporului» voind a-i lovi în cap, a-i omori.

C'un gram de logica, de liberalism, de umanism, toate aceste nu s'ar putea întâmpla în România «liberă», și totuși se întâmplă, după-ce acest gram nu se

afină nici în capul, nici în inima ligiștilor. Inzadar se alipesc ligiștii de Europa cultă apusană, a lor nătrav, cultură, fire este orientală încă, și pre noi, cari am voi, ca românismul să fiă reprezentat cu o dignitate aleasă în Orient, ne doare inima văzând din partea esaltaților o orbiă sufletească cu care se compromită zilnic statul liber românesc și liberalismul adevărat.

Andr. de la Hășdate.

LIGA ȘI GR. T. BRĂTIAN.

Grigore T. Brătian s'a mutat la părinții sei. Bine îl cunoaștem, n'avem lipsă d'ale înșira meritele lui.

De mortuis nil nisi bene, se ține despre faptele private ale oare-cărui defunct. Faptele săvârșite pre terenul public însă sunt de a se critica ca să putem ceva profita din viața a mai marilor noștri.

Gr. T. Brătian a fost capul Ligei culturale, despre care în statute, urbi et orbi, se publică, că este fundată pentru rădicarea nivelului cultural al poporului românesc. Și bine i-ar prinde poporului rumân din România ajutoarele Ligei culturale, după-ce «comunele noastre, zice Era Nouă (Jași, nr 182), stau foarte rău din toate punctele de vedere, este un fapt netăgăduit, n'au pavage, au un iluminat primitiv n'au apă potabilă, n'au locale de școli, nu pot contribui în mod serios și eficace nici la întreținerea unei bune poliții, nici la nevoile învățământului nici la acele ale cultului.» Apoi im aduc aminte când minis-

trul de instrucția publică se căie în adunarea țerii, că școlile sunt mare parte fără recușite, fără bănci etc. O Ligă culturală așa dare mult ar avea de făcut sub conducerea unui cap înțelept, serios, negonit de gărgăunii «naționalismului» gol și reu înțeles.

Liga culturală sub conducerea lui Gr. T. Brătian s'a dus într'o altă direcție. În loc de muncă serioasă, s'a prins de joc, a început a fugi după fluturi. La urechea dreaptă îi cerea poporul culturalminte mult suferitor ajutorul pentru școli; la stânga îi sbiereau copilandrii: Unitate politică! Brătian a pornit în stânga. În loc de a'l ajuta poporul în clădirea școalelor în rădicarea nivelului cultural, s'a pus a îndopa cu bani pre niște ticăloși fugăriți de prin statele locuite de rumâni vorbitori despre asupra, tirăniia față de locuitorii rumâni; s'a pus la imprimarea niștor maculaturi umflate de minciuni și de laudarea păcătoșilor fugăriți; cu innegrirea altor neamuri vecine, cu cari, în intere-

sul viitorului și prosperarea neamului rumânesc în Orient, ar trebui să trăim într'o prietinie, cugătând că hulind pre alții, înnegrind pre alte neamuri, ne împlinim datorințele noastre culturale față de poporul în cultură rămas. Căutând în jur n'aflăm o școală, o bibliotecă rădicată de Liga culturală; după munca-i de patru ani un ajutor n'a împărțit între studenții lipsiți, s'a ajutat niște maculaturi precum este *Tribuna* din Sibiu, niște agitatori colindători prin Europa, s'a mâncat ajutorul de stat (300.000); banii adunați de la niște naivi (200.000 franci) și ajutorul Dlui Brătian anual 40.000 franci.

Unde este rezultatul cultural? Arătați 'mi un semn? După prădarea sumei enorme arătați 'mi un zid, o bancă în oare-care școală rumânească?

Răportul edat despre activitatea Ligei culturale iscălit de făimosul calumniator și burduhan de minciuni I. Lupulescu despre care (Nr. 7. An I.) noi mult am vorbit, nu ne dă în asta privință nici o lămurire. Noi am susținut că acest om e propagator de minciuni. Răportul edat de el e compus cu infamiă ne mai pomenită din cucutele minciunei și omenia cade de parte de acest burduhan de minciuni. Totuși el e secretarul Ligei. Din Liga culturală s'a ales o Liga de socialiști, cu niște tendințe politice de a răsturna pacea altor state; o Ligă de calomniatori, reuvoitori, mincinoși, precum s'a dovedit despre Ion Lupulescu în *Revistă noastră*.

Așa-dară Liga culturală n'are de făcut cu cultura poporului rumân,

asta este o societate acărei scop e răsturnarea păcii în Ungaria, scopul societății «Carpați» mult compromitate. Liga lucră cu dinamita, cu petroleul, cu ura neînpăcată, iar nu cu făclia culturei, cu lumina binefăcătoare, cu iubirea.

Grigore T. Brătian la capătul vieții sale a fost în serviciul unei societăți a cărei nume e o minciună; al cărei scop ar fi cultural, însă cu cultura n'are nici o treabă, face politică, și încă o politică cu ținta de a răsturna pacea în statele vecine. Brătian așa-dară a fost în serviciul unei minciuni.

Dacă bărbații din colo de Carpați sunt pătrunși de lipsa unei societăți cu scop de a lucra pentru Unitatea politică, teritorială a neamului rumânesc, apoi bine, facă o astfel de societate și lucre din răsturnarea păcii pentru realizarea scopului. Aibă curaj de a vorbi verde și curat; adune bani, pregătească-se la lupta de moarte. Nu recurgă la minciuni, la calumnii; nu-l înșelele publicul cel ce dăruiește bani pentru scopuri culturale, și banii lui sunt prădați pre niște maculaturi fără nici o valoare, politice; nu-l înșelele statul rumânesc cheltuindu-i suma de 300 mii franci, fără ca un băiet să ajungă la un condeiu barëm.

Cine îi silește pre domnii din colo de Carpați să mințască? În statul lor sunt liberi au dreptul de întruniri, de a susține societăți cu ori-ce scop. Liga culturală din București în fapt nu corespunde numelui. Face ca dracul, care cu fața zîmbitoare șede cu tine la o masă, și cu coada afară răstoarnă carele. Lucră ca coada dracului. Zice că-i

culturală, și tot ce a făcut până astăzi stă din niște scornituri între uniți și neuniți!

Nu le putem dară glorifica faptele lui Gr. Brătian în serviciul Ligei culturale. Ținta lui a fost a ne desbina, a produce o luptă între uniți și neuniți, între unguri și rumâni, între două neamuri vecine,

De a noastră părere este și Dr. Ioan Raț președintele comitetului național din Sibiu; o dovedim cu una din telegramele Tribunei (nr. 59.):

«Condolențele mele pentru pierderea etc. . . Grigore Brătian, ale cărui merite neperitoare pentru neamul românesc, pururea vor stoarce lacrimi de durere dela toți amicii și cunoscuții sei.»

Dr. Rațiu m. p.

După părerea dl. Raț meritele lui Gr. Brătian în serviciul Ligei sunt usturoiș și amare încât storc «lacrimi de durere» dela toți cunoscuții sei. Dacă meritele acele ar fi merite adevărate, apoi acele ar stoarce «lacrimi de bucurie» din ochii oamenilor. Noi până la desvălirea președintelui Raț n'am auzit încoalea, ca meritele cuiva să stearcă lacrimi

dela cunoscuți. Meritele lui Gr. Brătian de la dl. Raț a stors «lacrimi de durere.»

Apoi de a noastră părere sunt și membrii secțiunii Ligei din Paris, cari după cum ne înștiințază Gazeta Transilvaniei (nr. 60):

«duminea trecută au aranjat în biserica rumână din Paris un «Te Deum» în memoria regretatului patriot rumân.»

Adecă tinerii din Paris au asistat la o slujbă de bucurie. Te Deum-ul se ține spre laudarea Domnului pentru-că ne-a mântuit de oare-care rău. Așteptăm știri mai proaspete despre aranjarea balurilor în memoria neuitatului președinte al Ligei. Din partea Ligistilor toate sunt cu puțință.

Noi încă o simțim pierderea lui Gr. T. Brătian. Pierderea de care sufereste neamul românesc prin moartea lui Brătian e mare. El își are meritele sale afară de Liga culturală. Nu în gură purtăm doliu ci în inimă!

Fiă-i țărina usoară!

Grig. Moldovan.

CATOLICISMUL ȘI PRESA ORTODOXĂ.

În statele civilizate occidentale la finea secolului al XIX-lea nime nu e prigonit pentru religiunea ce o are. Nici oamenii singurari, nici popoarele de oare-care confesiune nu sufer scăderi din punct de vedere că nu se țin de oare-care confesiune privilegiată a statului. În toată lumea cultă trăește o convingere, că

pentru-că oare-carele dintre cetățenii statului nu să ține de confesiunea cu majoritatea cetățenilor din oare-care stat, pentru aceea el poate fi om întreg, cu calități cetățânești superioare, cu mult mai folositor statului decât cei ce din întâmplare aparțin confesiunii domnitoare. Statul n'are confesiune. Confesiunea e

treaba conștiinții individuale; statul n'are conștiință. Statul e compus din toțimea cetățenilor acărora conștiință nu poate fi din punct de vedere confesional regulată. Statul nu ne poate porunci ca să credem ceva, despre care noi avem cu totul altă credință. Și statul nu poate prigoni pre cetățeanul său pentru-că nu crede ceea ce o crede mulțimea cetățenilor din stat. Statul când favorizează o confesiune spre strîmbarea și scăderea altor confesiuni, face o nedreptate, abuzează de puterea ce o are și din voia cetățenilor ce nu se țin de confesiunea privilegiată.

În statele culte occidentale libertatea conștiinții e asigurată. Mai ales în statele romanice, în Italia, Hispania și Franța se pot bucura cetățenii de asta libertate. În statele culte cetățeanul, poate fi de ori ce confesiune, are un drept, o libertate; nime nu-i lipsit de drepturile statului pentru-că nu se ține de oare-care religie, confesiune. Cultura i-a deșteptat pre oameni, i-a adus la lumina drept creștinească privind în om, de ori ce confesiune, pre omul, alcătuirea lui Dumnezeu iar nu un dobitoc, sau o ființă mai inferioară.

Statele neculte, sau cu cultură tînără, sunt gata a prigoni pre cei ce nu aparțin confesiunii domnitoare, pentru-că nu sunt în curat cu dătorințele adevărate ale creștinătății și ale statului. Într'aceste state oamenii sunt intoleranți, cu o creștinătate de grad inferior ce să chiamă bigotism crezînd, că nu-i om cel ce nu se ține de confesiunea domnitoare, nici nu poate trăi în stat cu

drepturi acela care este de altă credință. Creștinătatea acestor oameni culmină în zicala: «Lovește-l dacă nu-i de legea ta», iar nu în porunca Mântuitorului nostru: «Iubește-l pe deaproapele teu!»

O intoleranță ne mai pomenită se poate observa față de alte confesiuni în Orient, mai ales în Rusia și România. Ne doare inima ve-zîndu-o fala noastră, statul rumânesc, într'o categorie cu colosul întunecat muscălesc. Statul rumânesc, cu «misiune civilizatoare» în Orient în serviciul întunecimei medievale.

Avem d'a registra că presa ortodoxă a României se amestecă în treaba greco-catolicilor și se amestecă într'un mod nesuferitor. Ar voi ca să ne facă ortodoxi. În zilele trecute toată presa de confesiunea muscălească își bătea joc de pelerinariul catolicilor rumâni la Roma. Noi când România, anii trecuți, peregriina la Moscva, la Kiev, ca să se nchine rușilor și să servească de treaptă sub picioarele lui Ignatief, am tăcut, pentru că «de gustibus non est disputandum.» Că noi am peregrinat la Roma, mama româniei, am greșit mult, după-ce noi nu cu Occidentul cult, ci cu Orientul muscălesc avem de a pacta. Toate statele romanice, Italia, Hispania, Franța sunt catolice; stau la un grad înalt al culturai, sub influința Romei au devenit lumina popoarelor din lume. Numai o fiică a rămas din vița rumană sub ortodoxismul Orientului și aceea a rămas cu totul în întunerec. Ungaria cu catolicismul său a fost hotarul între Orient și Apus și statul acesta tot-

deama s'a enumerat între statele civilisate din Apus, până-când cu România s'a început Oriental cu întunecimea și cu bigotismul fanarioților nesuferitor.

Despre amestecul și intoleranța presei orthodoxe să stee aici câteva exemple. Galații (nr 54) serie:

«Noua superioară a institutului catolic Notre Dame de Sion.

Noua superioară a institutului catolic de fete din Galați, Notre Dame de Sion, e româneă, o fiică a vechii familii Várnava, trecută la cotoism, cu numele de Prudentienne. Ea, fiică româneă, crescută în Institutele catolice din țeară, a fost convertită la religiunea catolică și trimisă acuma, ca la rîndul ei să-și împlinească misiunea — *de a ne smulge din sîmul familielor noastre tot ce va găsi ea mai bun, mai nobil, mai de viitor și de sigur și mai bogat în tinere fete*, chemate a păstra focul sfînt național în sîmul familielor rumâne și a'l reversa asupra generațiilor viitoare. . .

Noi am arătat, că togmăi numirea unci renegate și încă atît de talentată este un *mare pericol național* pentru familiile române, pentru fetele noastre. Când o străină putea să nu fie crezută în ademinirele ei, putea-vor fetele noastre inocente rezista unei române atît de deștepte, care se presintă pe sine ca model de fericire catolică?? . . .

Ei bine, suntem noi în adevăr *atît de degenerați*, în cît niște urziri cu consecințe atît de grave, să se petreacă sub nasul nostru *fără a ne revolta?* — *Unde sunteți Metropolit-Primat, Metropolit de Moldova, unde sunteți voi, episcopilor? Cum tolerați, voi, cu fetele române ortodoxe se devină victima proselitismului catolic și smulse în număr însemnat din sîmul națiunii române în fie-care an??!*

Și tu popor român! *dormi-vei încă mult?* Nu vezi cum *ți se sapă mormîntul??!*

Vom reveni!»

Iarăsi cetim într'o foiță de preste Carpați:

«*Papismul mare pericol național* pentru Românii din Austro-Ungaria.

Se știe, că o mare parte din Românii de peste munți s'au unit cu biserica Romei la 1698 în 4 puncte dogmatice, cari au ramas dogme pe hîrtie; biserica româneă și-a conservat însă vechile ei canoane și independența ei complectă.

În schimb biserica a primit domeniul întinse și (!) și-a putut fonda instituțiuni culturale nationale. . . .

N. Densușianu, publică o serie de articoli prin cari se dau la lumină uneltele mișeselei ale infalibilului Papa Leon al 13-lea, contra bisericeii române.

Papa a știut profita de slăbiciunea de caracter a defunctului mitropolit I. Vancea și acesta chemă pe câți-va episcopi sufragani și câți-va preoți mai isteți la 1871, apoi la 1882 și sub-serise un act de complectă supunere a bisericeii române autorității papale recunoscând toate decisiunile unor concilii pe cari nu le-au recunoscut nici state mari catolice (?!!) până și dogma infalibilității!

Clerul mirean și poporul n'au știut; lucrurile s'au ținut secret până acuma.

Iată tendințele și binefacerele papismului!

Nu-i vorba, ba avem ferma convingere, că nici clerul, nici poporul român, nu vor permite pentru nimic în lume a le nimici independența seculară a bisericeii lor naționale.»

Am putea comunica încă multe de toate ca să dovedim, dacă n'ar fi evidentă, intoleranța celor «cu misiune culturală» din Orient.

După părerea acestor oameni papismul e un mare pericol național pentru românii din Austro-Ungaria», iar biata superioară catolică așisderca e «un mare pericol național», pentru cei din România. O fată contra unui stat, contra unei bisericeii autocefale! Apoi dacă o fată poate fi «un pericol mare național» pentru un stat și biserică autocefală, apoi atunci statul acela

și biserica acca e așezată pre năsip mișcător, nici n'are drept de esistență. Lucruri slabe nici cu forța nu se pot susține, pot veni Episcopii, Metropolitul-Primat și Mitropolitul de Moldova într'ajutor! Tare trebuie să fie catolicismul față de ortodoxismul din Orient, dacă o miică fătuță catolică e destul pentru a-l zdrobi. Noi mult am auzit că cu o bătă la un car de oale mare lucru putem isprăvi, dar ca o fetiță să poată deveni un «mare pericol național» pentru un stat, pentru o biserică orientală, se poate întâmpla numai în țara legiștilor, cari sunt cu mare vitejiie prin alte țeri, în țara lor însă nu suferesc nici pre o fătuță să trăiască după credința sa.

* * *

Avem de a vorbi despre papism, care pentru românii din Ungaria este iarăși «un mare pericol național.»

Mult ne am bucura dacă frații noștri din Orient și ar implini datorința și misiunea lor culturală, civilizatoare spre Orient, nu voiască a lumina ziua cu lumina spre noi cei din Apus. Intunicimea este în Orient, apoi luminările lor nici nu-s pentru apuseni. Am fi chiar fericiți, dacă ortodoxii Orientului nu s'ar amesteca în treburile noastre confessionale catolice; dacă n'ar trimite între noi istorici ortodoxi de pănura lui Nic. Densușian, ca să ne lumineze în treburile noastre confessionale catolice. Noi nu ne amestecăm în treburile bisericeii «autocefale», trăiască după gustul său rusesc, în societatea iconarilor muscălești.

Legiștii mult își bat gura despre originea lor romană. Dacă pornesc spre Apus cu memorande și proteste sau alte maculaturi, apoi mult vorbesc despre liberalismul lor politic și confesional vrînd a-fi amăgi pre cei din Apus, ca cum ei ar fi într'o strinsă legătură culturală cu Occidentul cult. Și dacă apare între ei vr'o fătuță catolică, dacă se duce vr'un român spre Roma catolică sau dacă vîd vr'un jidov rugându-se după rital sîu, vorbesc despre «mare pericol național» pentru statul rumănesc.

Și omenii Orientului colindănd prin Apusul cult cu memorandele lor, zîc că noi suntem drept descendenții lui Traian aduși din Roma, căci în legiunile lui Traian mulți erau creștini. Așa dară fala noastră în toată privința ar fi Roma, leagănul romanismului. Ligiștii noștri se fălesc cu originea lor apusană, și colindă pre la poporele culte din Apus, fiind vorbă însă de confesiune să 'ndeasă afund în întunecimea Orientului, să sărută cu Muscalii și Grecii și strigă cu gura mare că Roma pentru noi cei din Ungaria este un mare pericol.

Toate popoarele romanice îl recunosc de cap bisericesc pe papa de la Roma. Nici n'a fost aceasta împrejurare spre stricarea lor. Sunt culte, sunt mari, sunt bogate. Noi, o parte dintre români, ne am unit cu Roma. Și noi uniții am ajuns la o cultură mai înaltă. Renașterea României se atribue uniților; renașterea națională, literară, socială a neamului rumănesc e munca uniților. Papismul n'a fost pericol nici pentru noi, nici pentru România.

Oare ce a făcut «patriarhismul» obridan, constantinopolitan pentru neamul rumânesc din Orient? L'a pus în lanțuri, i-a stors măduă; slavismul, fanariotismul, grecismul l'a înădușit până la moarte, de care prin catolicismul nostru s'a putut mântui. A plătit de asupra grecilor încă 80.000.000 de lei, ca să se steargă afară din țară. Unde ar sta astăzi neamul rumânesc, dacă ca celălalte popoare romanice, am fi fost sub scutul papismului?

Nu «papismul» e mare pericol pentru noi cei din Ungaria, pentru noi e un pericol mare Liga culturală din București, care ne tulbură în stat și biserică; prin agenții sei ne asmuță unul pro altul, colindând prin Europa cultă Apusană, la statele catolice cu memorande, arătând o față senină, ca dracul când șede cu tine la o masă.

G. N. Popp.

(Flori de cucute.)

Suntem încântați de «Apelul către toți rumânii» tinerimoi studoașe din Viena, iscălit de Liviu Tilea, G. I. Anca, Pompiliu Dan, («cand. phil.»), Iuliu Maniu stud. iur.

«Drept acea — zice Apelul, — noi studenții români dela universitatea din Viena în adunarea noastră din 17/5 Martiu a. c. ținută din incidentul morții lui Grigorie T. Brătianu am luat cu mare însuflețire hotărîrea unanimă, ca în semn de înaltă iubire și venerațiune să facem o *cunună eternă, întemeind o fundațiune, care născută din contribuiri benevole ale tuturor românilor, în cadrele Ligei culturale și sub administrarea ei, va fi destinată ca promovând învățământul național român în Austro-Ungaria, să contribuie la salvarea culturii și elementului român în locurile cele mai periclitare de influința culturii străine.* Această fundațiune va purta numele «Grigorie T. Brătianu.»

Cum e mutul mai voinic!

Omul cu cap și cu simț sănătos ar crede că după o așa «mare însuflețire» junimea studioasă «*cununa eternă*» o va împleti cu banii sei, însă «junimea însuflețită» nu și-a deschis punga, ei și-a dat numai iscălitura; însuflețirea pomenită a culminat în hotărîrea unanimă, ca «*cununa eternă*», «fundațiunea» să se facă din *banii altora*.

Fundațiunea ar fi administrată de

Liga culturală (!?) și «ar fi destinată ca promovând învățământul național român în Austro-Ungaria, să contribuie la salvarea culturii române în locurile mai periclitare de influința culturii străine.» Acest loc ar fi Viena; acolo e mai periclitat prin influința culturii străine elementul român. Ba ar fi chiar bine ca poporul rumânesc prin o fundațiune să se gândească și de pruncii iscăliturilor de Apele din străinătate precum e și Dan Pompiliu care de 6 ani se subserie: «*cand. phil.*» și aro de gând să se mai subserie 6 ani, după ce omul într'un timp, odată, nu se poate însufleți și pentru «*cununi eterne*» împletite din banii altora, și pentru învățatură. Așteptăm iscăliturile «*cand. phil.*»-lor (de 5—10 ani) sub Apelele de astă direcțiune!

*

Până-când legistii o numesc de «obrăznicia» fapta jidovilor că au avut curaj de a protesta în contra unui proiect înaintat cumeroi rumânești și a-i amenința, că îi vor zdrobi și alunga din țară, ei în respectarea legilor și a constituționalismului, dau în următorul chip esemplu jidovilor. Timpul (nr 117.):

«Demonstrațiuni în București. Luni în 3/15 Aprilie s'au întâmplat în București scene sângeroase. E vorba de o monstră demonstrațiune degenerată în bătăi și care a fost îndreptată mai virtos contra ministrului Carp din cauza proiectului de lege a măsîmului Demonstrații s'au concentrat în dealul metropoliei în număr de mai multe mii și pe picața Bibescu-Vodă. Asupra trăsorei ministrului Carp, care mergea la cameră s'au aruncat cu pietrii, ouă și țigla. Poliția și gendarmii călări cu toată opintea n'au putut să pună capăt acestor scene. Calul brigadi-riului Simon Rosen a picat mort lovit de o peatră ascuțită, care i-a crepat capul și i-a țis nit creierii. Cu cadavrul calului și cu alte obiecte demonstrații au baricadat podul Brancovean, în cât gendarmii călări nu puteau să străbată de loc. Rosen încă a fost rănit și condus la spital; mai mulți comisari și sub-comisari de poliție au căpătat rane grele. Numărul celor greu răniți, socotindu-se și soldații se urcă preste 20, pe când dintre demonstrații numai doi au rămas răniți. Acestei scene a pus capăt miliția, care a făcut întrebuițare de foc.»

În statul «model», «liber» și «civilizator» regimul liberalilor s'a alungat cu furci, cu coasă de aceia, cari astăzi sunt la cârmă, mâni regimul conservator se va alunga în acelaș mod de liberali.

Când ungurii din Turda i-au spart ferestile lui Raț, vorbeau foile rumânești despre brutalități, *barbarii asiatică, atrocități*; despre *derimarea caselor*. Era vorbă de fapta anti-constituțională a lui dr. Raț și despre 3 feresti sparte. Când prin influința conservatorilor s'a spart geamurile la palatul regese din București și s'a împușcat ușierul camerei rumâne în timp de pace, sub regimul național liberal alungându-se și nimicindu-se prin furci majoritatea constituțională, n'a fost atâta vorbă în Europa cultă, ca când i-s'a spart ferestile lui Raț.

Păreră noastră după compararea acestor fapte: Dacă ligiștilor li ertat a sparge geamurile regelui, a împușca pro ofițierii pacinici, apoi atunci deele voiă altor neamuri a sparge 3 feresti pentru o fapte anti-constituțională a oare-cărui om.

În contra catolicilor se poate observa o agitațiune sistematică. În România presa se agită fără causă în asta privință. «Adevărul» zice:

«În adevăr instrucțiunea în aceste scoale e zero; vorbim în cunoștință de causă,

«Dacă la esamene nu vei întreba fetele după biletele ce li se dau, se încercă și nu răspund nimic.

«Pentru limba română sunt angajați la peste 400 fete 2 profesori rumâni vechi, cunoscuți ca foarte slabi.

«Religia ortodoxă nu e permis (Minciună!) a se preda în Institutul fetelor ortodoxe române.

«În schimb învață toate mimică, *toate schimositurile și prefăcătoriale catolice*.

«Cestiunea e gravă: Iesuitismul catolic caută a ne distruge vatra familiară; seau putem noi fi atât *de stupizi*, să credem, că străinele au năvălit în sanctuarul familiei noastre pentru a ne învăța fetele să fie bune *mame de familie* și — înainte de toate bune românce?!»

După părerea oamenilor obscuri dela Adevărul (Nb. în a căroră mână s'a topit câteva mii de franci d'ai Ligei) legea catolică stă din «*schimosituri*» și «*prefăcătoria*»; că în catolicism oamenii nu pot fi *rumâni*. În legea romano-catolică rumânul un poate rămâne rumân; romanitatea rumânului e legată de *greco-orientalism*, slavism. *Șineai, Maior, Lazăr, Cipariu, Papiu Ilarian* și alții n'au fost rumâni; acștia nimic n'au făcut spre binele rumânesc. Bine a făcut pentru neamul rumânesc fanarioții și călugării slavismului! Naționalitatea francezilor, Italianilor, a Spaniolilor s'au susținut prin slavism și grecism, nu prin catolicism!

Credem că de aceste blăstămății se predică numai din partea oamenilor, cari și astăzi sunt în serviciul muscălesc, sau grecesc! O orbiă fanatică, o stupiditate sufuleată, sau un servilism plătit!

*

Cetim într'o foaiă din Rumânia:

«Sâmbăta și Duminica 20 și 21 c. s'a reprezentat în teatrul local (Ternistocli) *frumoasa* piesă:

«*Întemnițarea doctorului Lucaci*»

Această piesă de actualitate, opera concetățanului nostru, Emil Nicolau, a fost jucată de trupa D-lui Burienescu și-a avut un succes strălucit în Slatina și alte orașe, unde *autorul a primit o mulțime de daruri din partea ligei culturale.*»

Ce urmează din acest comunicaț? «Scriă o piesă de *actualitate*, umple-o cu prostii ne mai pomenite, îmbracă-i pe unguri în piei de animale și fă din ei căpcauni; pornește din București și to oprește la granițele Poloniei, ca autor vei primi o mulțime *de daruri din partea Li-*

gei culturale, te voi întoarce rînced de bogat!» Oare ce treabă are «Liga culturală» cu întemnițarea lui Lucaciu, mai ales cu prostiile lui Emil Nicolau? Oare «*darurile*» Ligii n'ar fi avut mai bun loc la oare-care scop cultural? Ce s'atînge de întemnițarea doctorului Lucaciu, îi asigurăm pe frații dincolo de Carpați, că dl. Catargiu nu trăiește în palatul său așa de bine, nu mănăcă, nu bea atîta bun, ca Lucaciu în temnița unghurească. Numai cînd s'afila în București, la Orfee, s'afie simțea sftul Lucaciu așa de voios.

În viața lui din punct de vedere național nimic nu e tragic; totuși întregă viața lui e o tragediă pentru alții, cari în necunoștința lucrurilor au adus și zilnic aduc mari jertfe pentru el.

Din Tribuna (nr 66) luăm programul zilnic stabilit de Dr. Lucaciu în temnița unghurească:

«*Ante meridiem.* 7—8. Benedicamus. (Adecă bea «Benedictiner»). Ientaculum 8— $\frac{1}{4}$ 9. Collatio. 8 $\frac{1}{4}$ —9. Exitus. 9—10. Studium theologiae. 10—11. Studium philosophiae. 11—12. Lectiones variae. 12. Prandium. *Post meridiem.* 12—2. Recreatio. Colloquium, coffea. 1—3. Studium philologiae, historiae, —diversa. 3—4. Publicistica, meditatio, poesis. 4—5. Deambulatio. 5—7. Studia diversa, colloquium. 7—8. Coena. 8—10. Studia belletristica. 10—7. Dormitio.»

Care s'afiește dintre noi cu așa program zilnic de muncă desfătător? Care dintre noi nu și-ar schimba soarta cu dînsul?

*

Apoi ca einștiții nostri cetitori s'afie poată face o comparație între stările unghurenilor și ale fraților noștri de preste Carpați în privința respectărei jurnalistilor, dăm loc următorului articolu estras din *Dacia* (nr 57):

«Eduard Dioghenide. Eduard Dioghenide, unul din redactorii ziarului «Adevărul», a mers la Came-

ra ca de obicei, ca s'afie note asupra desbaterilor. Agenții poliției și bătașii guvernului l'au prins în curtea Mitropoliei și l'au bătut crunt.

A doua zi, 6 curent, dimineață a fost rîdicat de a casă și dus la poliție.

De atunci e ținut la secret. D. Beldiman n'a putut reuși a descoperi unde este arestat.

Asemene fapte încă nu s'afie petrecut nici într'un stat din lume.

Protestăm din toate puterile noastre contra actelor de selbatecie sevîrșite în capitală sub ochii și din ordinele guvernului, sub ochii Regelui!

Indignațiunea în orașele din provincie crește din zi în zi; chiar în armată iritațiunea e foarte mare!

Oare nu e nici un om cu minte în jurul Regelui?!»

O deosebire mare între noi și ei. La noi jurnalistul de poliție nu e «bătut crunt;» regele nu poate fi amestecat în de aceste flecuri; fără judecată nu s'afie poate întemnița. La noi din contră *Lucaciu* în temnița unghurească trage sugare de Havanna, odorosă și bea vin de Champagne; nici odată în viața lui nu va fi așa mare domn și nu va trăi așa bine ca cînd a fost el în temnița unghurilor din Seghedin.

Ne bucurăm însă de recunoșterea ziarului amintit, că «*asemene fapte încă nu s'afie petrecut nici într'un stat din lume*», adecă nici în Ungaria, fiind și acest stat «in lume».

*

Elementul «*de ordine*» așa lucră în Orient.

Ne doare inima și sufletul vezînd atîtea prostii îngrămădite preste olaltă.

Crix-Crix.

BIBLIOGRAFIE.

Ni s'a trimis:

Schife iuridice, de Aureliu Turcu. București, tip.-litogr. Ed. Wiegand et C. C. Săvoiu, 1893., cu cuprinsul următor:

„În chestiunea «heimathlosatului» și a «dublei naționalități.»

Streinii și obligativitatea serviciului militar.

Despre dreptul streinilor d'a dobândi imobile rurale prin succesiune.

Încercări în vocalismul limbei rumâne, de Aleziu Vicin, profesor, Blaj 1893, tipografia seminarului gr. catolic. Prețul 25 xr. v. a. Dintr'acest studiu dăm un extras interesant despre genesa, natura și felurile vocalei a.

Școala populară este numele unei foi, care apare odată în săptămână, ca organul pedagog.-didactic al reuniunii învățătorilor români gr. catolici din giurul Gherlei. Redactor responsabil: Lariu Boroș. Prețul de prenumerațiune pe an 3 fl. Până azi au eșit trei numeri de sub tipar cu cuprins interesant prețios. Acest organ pedagogic e demn de părtinire.

Rindunica, revistă literară, științifică, folcloristă. Redactor: Elena D. O. Sevastos. Cuprinsul: Neapăsarea (poesie), Lucreția Suci Rudow. — Atunci, acum, când-va (poesie), Florica. — Barca (poesie), Constanța Dimitriadi. — Ce-a fost al tău cuvânt (poesie), Odorica. — O salutare Rindunicăi, O frunză din Ardeal. — Din trecut, Aspasia Culiannu. — Galbăn pe sub pământ, Aspasia Culiannu. — Din știința poporului, Elena Niculiță Voronca. — Nădejdea, Maria T. Angelian. — Crucia roșie, Elena D. O. Sevastos. — Cântec poporan, Aglaia Rosinel Răut. — Evangheilia Țigănească, Tocmai pe tocmai, Elena D. O. Sevastos. — Cugetări.

POSTA REDACȚIUNEL.

A. H. Budapesta. Să va espeda regulat.

M. Iași. Chiar așa. Va răsări soarele odată și asupra Dvoastre.

? București. Jidovii n'au drepturi cetățenești în România pentru că sunt venituri. Sunt familii jidovești de sute de ani asezate în principatele rumâne, jidovii tot sunt venituri. Slavici și soții lui, de eri sunt locuitori în România, sunt niște venituri adevărate; Xenopulo, Papadopulo, Rezu, Rosetti, Piculescu, Paladescu, PetraIipii, Rații, Cantemirii, Costineștii etc. toți sunt străini, venituri. Dacă s'ar pune de o parte veniturile din societatea română apoi astăzi de la rege începând până la ușerii prefectilor, milioane de oameni ar trebui să fiă fără drepturi. Slavici cu locuința de eri e domn în România. Doară 'și-a versat el sângele pentru sta. ul rumân? Ba. Statul rumân însuși își varsă sângele pentru d'aceste venituri, ca să le umple gura și stomachul. Apoi aceste venituri,

nu cumva statul rumân să împărtaşcă bunuri cetățenești și altora, ca ei mai puțin să capete, sbiară în contra streinilor locuitori pe pământul rumânesc de sute de ani. Mehr Licht! Mai mult lumină!

? Sibiu «Allina» banca rumână face o mișcare anuală de 16—17 milioane, și jertfește pentru scopuri culturale numai 4 000 pe an. O vorbă ca și o sută, băncile noastre ar putea mai mult jertfi pe altarul cultural al poporului rumânesc.

C. C. Budapesta. Vă mulțămim.

L. Lugos. N'avem lipsă de aderenți. Dacă singuri am rămânea cu părerile noastre și atunci am fi într'o aleasă societate.

M. Jonescu București. Nu ținem nici cu liberalii, nici cu conservatorii. Nimic n'avem de a învăța de la ei, toți sunt de o pănură: la cărmă cu regele, în opoziție contra regelui, ca și când puterea regelui ar depinde de la rege, nu de la legi și constituția țerei. În ochii nostri regele e totdeauna diginitatea statului, care ar trebui respectată și la cărmă și în opoziție. Ne fiind așa, constituționalismul din vecini nu plătește o ceapă degerată; niminea nu se laude cu acela. Mult trebuie să se așeze mintea și simțul fraților nostri din vecini ca să ne ajungă în loialitate și în cinstirea legilor. După convingerea noastră încarnată puterea statului nu-i clădită pe măciuca poporului condus spre derimarea caselor Mitropoliei, ci pe loialitatea cetățenilor și pe respectarea legilor.

 ÎNȘTIINȚARE.

Ungaria pe an 6 florini
Pe jumătate de an 3 florini.

Pentru România și străinătate:

Pe an 14 franci.

Pe 1/2 an 6 franci.

Administrațiunea.

Cuprinsul: Esposițiunea milenară (Apel către public.) Doi artieli. Vocalismul limbei Române. Cel din urmă stăpân al unci curți veche. D'ale Poporului. Poesii populare. Széchenyi și poesie maghiară. Basme științifice. Cu aceleași arme. Liga și Gr. T. Brătian. Catolicismul și presa ortodoxă. ??? (Flori de euente.) Bibliografie. Posta redacțiunei. Înștiințare.